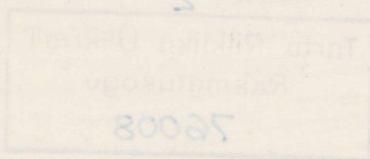

**HÄIRE'
KELL**

IV
G. GERASSIMOV, G. KUZNETSOV, V. MOREV

HÄIREKELL

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN 1969

Originaali tiitel:

Г. Герасимов, Г. Кузнецов, Вл. Морев
«НАБАТ В НОЧИ»

Издательство Агентства печати Новости
Москва — 1968

Tõlkis A. Rammus
Kujundas J. Nikkarinen

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
76008

Г. Герасимов, Г. Кузнецов, Вл. Морев. «Набат в ночи». Обложка
И. Никкаринен. На эстонском языке. Издательство «Ээсти раамат».
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja G. Tõnismann. Kunstiline toimetaja A. Jõers. Tehniline toime-
taja L. Maidla ja H. Tüksammel. Korrektor A. Kiho. Laduda antud 18. VII
1969. Trükkida antud 27. VIII 1969. Trükipaber nr. 1 — Ligatne Paberi-
vabrik. Läti NSV. 54×84/16. Trükipoognaid 4,0+8 kleebist. Tingtrüki-
poognaid 4,2. Arvestuspoognaid 4,47. Trükiarv 5000. Tellimuse nr. 4543.
Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2. Hind 24 kop. 1—3—3.

Selle jutustuse esimesed read kirjutati mõni tund pärast Martin Luther Kingi hukkamist. Viimased sõnad pandi paberile tema matusepäeval.

Autorid

Ameerikal lasub mahapeser... Luther King — Ameerika O... kõige kuulsam ja kõige populaarsem neegrilik... Jälle oleme tunnistajaks sellele, et tänapäeva Ameerika Ühendriigid on «halge õhiskond», nagu neid nimetas senaator William Fulbright. See on õhiskond, kus püssikuvi on saanud laivaliseks poliitiliseks argumendiks. Senikord Andrew... vägivalla ohvriks mees, kellele oli määratud Nobeli rahapreemia tunnustusena tema teenete eest võitluses rahu, rahvaste ja rahvaste võrdõigustlikkuse eest, Ameerika Ühendriikide 22 miljoni mustnahalise — eelneku kodaniku- ja võrdõiguste eest. Vägivalla vastana suri vägivaldset surma.

Kõik need asjad oli Martin Luther Kingi ameerika neegrilise diskrimineerimise ja ekspluatseerimise vastu võitlejate esiridades. Ta soovis, et inimesed ei oleks vaenujalal ühtes seilepärast, et nende rahavõrvus on erinev. Ta soovis, et nad üldse ei oleks vaenujalal, et kõik rahvad elaksid rahu, inimvihkajalikulid vägivallajustustajad täpsid ta.

Konstantin Simonovil on värsiread:

Mais üha juurdub vihaseema,
et voodis igatüha turt ei tule,
et hukk viib kaasa lõputa poeame
ning lähedad ja kauged sihid tuleb.

Martin Luther King ei jõudnud lõpetada ettevalmistusi järjekordseks protestirõikeks. Rakisiti kuul tabas teda Memphis, kuhu ta oli sõitnud toetama streikivaid neegertöölisi. Esmaspäeval, 8. aprillil oli määratud solidaarsusdemonstratsioon, 4. aprillil King tapeti.

Mõrva taunisid USA president Lyndon Johnson, asepresident Hubert Humphrey ja isegi endine Alabama kuberner rassist George Wallace. Amelik Ameerika oli sunnitud langetama lipud.

Kuid ta ei pääse vastutusest. Selle riigi poliitsei, kes rahuvalmidusega lasub kodanikuõiguste eest võitlejate vastu kõiku kumminulad, tuletoorjevoolikud, pisergaasi, relvad

HÄBIPEKK

Ameerikal lasub mahapesematu häbipekk. Tapeti Martin Luther King — Ameerika Ühendriikide kõige silmapaistvam, kõige kuulsam ja kõige populaarsem neegriliikumise tege-lane. Jälle oleme tunnistajaks sellele, et tänapäeva Ameerika Ühendriigid on «haige ühiskond», nagu neid nimetas senaa-tor William Fulbright. See on ühiskond, kus püssikuul on saanud tavaliseks poliitiliseks argumendiks. Seekord langes vägivalla ohvriks mees, kellele oli määratud Nobeli rahu-preemia tunnustusena tema teenete eest võitluses rahu, ras-side ja rahvaste võrdõiguslikkuse eest, Ameerika Ühend-riikide 22 miljoni mustanahalise elaniku kodaniku- ja inimõiguste eest. Vägivalla vastane suri vägivaldset surma.

Kõik need aastad oli Martin Luther King ameerika neegrite rassilise diskrimineerimise ja ekspluateerimise vastu võitle-jate esiridades. Ta soovis, et inimesed ei oleks vaenujalal üksnes sellepärast, et nende nahavärvus on erinev. Ta soo-vis, et nad üldse ei oleks vaenujalal, et kõik rahvad elaksid rahus. Inimvihkajalikud vägivaldajutlustajad tapsid ta.

Konstantin Simonovil on värsiread:

Meis üha juurdub vihaseeme,
et voodis igapähe surm ei tule,
et hukk viib kaasa lõputa poeeme
ning lähedad ja kauged sihid sulleb.

Martin Luther King ei jõudnud lõpetada ettevalmistusi järjekordseks protestiretkeks. Rassisti kuul tabas teda Mem-phises, kuhu ta oli sõitnud toetama streikivaid neegertöölisi. Esmaspäevale, 8. aprillile oli määratud solidaarsusdemonst-ratsioon, 4. aprillil King tapeti.

Mõrva taunisid USA president Lyndon Johnson, asepresi-dent Hubert Humphrey ja isegi endine Alabama kuberner rassist George Wallace. Ameflik Ameerika oli sunnitud lan-getama lipud.

Kuid ta ei pääse vastutusest. Selle riigi politsei, kes rae-vuka valmidusega laseb kodanikuõiguste eest võitlejate vastu käiku kumminuiad, tuletõrjevoolikud, pisargaasi, relvad

ja soomusautod, osutub millegipärast imestamapanevalt abituks, kui on vaja peatada mõrtsuka käsi. Kahtlustäratavalt sageli ei leia selle riigi kohtud neegritega arveid õiendavate rassistide terroristlikes aktsioonides kuriteo koosseisu. Kingi surmas on süüdi ka selle riigi valitsejad, kelle kõlavad, ent tühjad deklaratsioonid neegerelanikkonna õigustest olid rassistidele suitsukatteks. Kuid kõige rohkem on Martin Luther Kingi surmas süüdi Ameerika Ühendriikide ehk, nagu seda nime täpsustas suur ameerika kirjanik Mark Twain, Ühendatud Lintširiikide sotsiaalne kord. Kord, mis sünnitab ekspluaateerimist, rassismi, vägivalda, vihkamist, kuritegevust, — kapitalism.

Vägivald ümbritseb ameeriklast, on saanud ameerika elulaadi lahutamatuks jooneks. Kaubofilmid ja sopakirjandus on juba kasvatanud terveid põlvkondi nägema täpses ja külma-verelises tulistamises ideaalset tegevust mehele. Praegu on sellega ametis televisioon. Rohkem kui miljon ameerika noormeest on viibinud või viibib Vietnami, omandades tapmiskogemusi ja harjutades end verelõhnaga.

Ameerika poliitilised mõrvad on saanud telegraafiagentuuride valveinformatsiooniks, ameerika «vaba sõna» ja . . . kuuli vältimatuks saatjaks. Kuid, nagu teatasid needsamad agentuurid, oli Kingi hukkumine president John Kennedy tapmise järel Ühendriikidele kõige suurem vapustus. Rassistide kuritegu kutsus välja mitte ainult leina. Ta sünnitas raevu, tugevdas otsustavust võidelda, mis töötas Ühendriikidele veel üht «pikka palavat suve».

1962. a. augustis istus Martin Luther King — kui mitmendat korda juba! — vangikongis, oodates kohut. Tema naine sai küllastamisloa. Kui ema end minekule seadis, hakkasid lapsed nutma: «Tulgu isa juba rutem koju tagasi!»

«Ma ütlesin neile,» jutustab hiljem Coretta King, «et nende isa sattus vangi sellepärast, et ta tahtis inimesi aidata. Neil ei ole korralikke elamuid, neil pole küllaldaselt süüa. Isa tahab, et see oleks kõigil inimestel.

Seitsmeaastane Yolanda hüüatas:

«Oh jaa! Ütle isale, et ta jääks sinna seniks, kuni ta selle saavutab.»»

Martin Luther King ei jõudnud seda saavutada. Kuid ta ei valanud oma verd asjatult. Ilmuvad uued võitlejad õigluse eest, pimeduse ja rassismi vastu, helge Ameerika eest.

LASK MEMPHISES

Sel kohutaval 4. aprilli õhtul istus Yolanda, kes oli saanud kaheteistkümneaastaseks, tõsisena ja vaikivana kodus Atlantas ega pööranud silmi televiisoriekraanilt.

Yolanda teadis juba, et isa ei olnud enam. Isa oli surnud. Kuid ta oli siinsamas toas, televiisoriekraanil. Kõlas tema ilus tugev bariton. Näidati filmikroonikat isa esinemisest miitingul. Isa sammus protestidemonstratsiooni ees, kõige ees nagu alati. Toimetaja oli saadet kärpinud: film katkes just enne seda, kui demonstrantidele tungisid kallale politseinikud, kes peksid neid näkku raudvitsadena valusate veejugadega tuletõrjevoolikuist.

Näidati dr. Kingi viimast korda rääkimas miitingul Memphises 3. aprillil. Oma kõnes andis ta teda surmaga ähvardajatele põlglikuhke vastuse. Ta ütles: «Nagu kõik inimesed, tahan ka mina elada kaua, kuid minu jaoks pole see peamine.»

King tundis hästi ameerika ühiskonda, ühiskonda, milles ta nii mõndagi soovis muuta.

Talle oli juba atentaati tehtud — nuga riivas aorti. 1965. aastal, pärast neegriliikumise tegeelase Malcolmi tapmist, ütles ta:

«Ma olen õppinud filosoofiliselt suhtuma ähvardustesse mind tappa ja olen valmis kõigele, mis võib juhtuda.»

Ta astus võitlusse, olles sellega seotud riskist täpselt teadlik, ega teinud endale illusioone meetodite suhtes, mida rakendavad neegrite võrdõiguslikkuse vastased.

Seda teadis ka Yolanda ema Coretta King. Kui palju piinavaid ootusetunde tuli tal läbi elada, kui tema abikaasa marsis koos teistega vastu kumminuiadega turritavatele politseinikele, kui ta arreteeriti kümnendat, kaheteistkümnendat, viieteistkümnendat korda. Nagu Martin, nii oli ka tema valmis kõigele. Loomulikult ta ei tahtnud, et see juhtuks, kuid ta ei kartnud.

Mõni päev enne saatuslikku lasku andis Coretta King televisioonis intervjuu. Küsimusele vastates sõnas ta: «Ma ei karda, see tähendab, ma ei mõtle sellele. See on reaalsus, milles me peame elama. See võib Martiniga juhtuda iga päev...»

Ja see juhtus. Pastori raskelt haavatasamisest tõi teate Atlanta linnapea Allen. Ta toimetas haavatud mehe juurde ruttava Coretta viivitamatult lennuväljale, kus saadi teada Kingi surmast. Coretta pöördus laste juurde tagasi. Vapustatud ja vaikivad, lugesid need vastuse neid piinanud küsimusele ema silmadest.

King lendas Memphisesse umbes nädal enne saatuslikku päeva. Seal streikis 400 linna prahivedajat. Poolemiljonilises linnas, blue side sünnimaal, moodustasid neegrid elanikkonnast 42 protsenti, prahivedajaist olid aga peaaegu kõik neegrid. Selline suhe on iseloomulik kogu maale: raske füüsilise ja vähetasuva töö tegijate hulgas on alati ülekaalus neegrid.

Dr. King liitus piketeerijatega. Foto- ja filmimeestest ning ajalehereporteritest ümbritsetuna läksid streikijad kindlalt koos inimesega, kes oli saanud vankumatuse, mehisuse ja vapruse sümboliks.

See viis endast välja Memphise rassistid, nende järeltulijad, kes 100 aastat tagasi löid kurikuulsa rassistliku pogromiorganisatsiooni Ku-Klux-Klan. Püüdes piketeerijaid laiali ajada, provotseerisid rassistid kokkupörke. Nagu alati oli neile seejuures abiks politsei. Piketid aeti laiali, mõned streikijad arreteriti. Doktor Kingi puutuda ei juletud.

Memphise kodanikuõiguste eest võitlejad otsustasid rahuliku demonstratsiooni korraldada 3. aprillil. Linna politsei ülema nõudel andis kohalik kohtunik määruse demonstratsiooni keelamise kohta. Linnas levisid kuuldused vastuabinõudest, mida plaanitsevat kuklusklanlased.

Ärakeelatud demonstratsiooni päeval pidas doktor King miitingul kõne, mis jäi viimaseks tema elus. Kõne oli täis teravat ironiat Ameerika paljukiidetud vabaduste aadressil. King ütles: «Kuskil lugesin ma koosolekute vabadusest. Kuskil lugesin ma sõnavabadusest. Kuskil lugesin ma trükivabadusest.»

Ta oli lugenud sellest Ühendriikide konstitutsioonist. Ja ta kutsus üles neid konstitutsioonilisi õigusi kaitsma.

«Me ei lase end politseinikel, verekoertel, tuletõrjepritsidel tagasi tõrjuda.» Resoluutselt kõlasid Kingi sõnad.

Võimude keelust hoolimata otsustati esmaspäeval, 8. aprillil korraldada solidaarsusdemonstratsioon. See toimus, kuid juba ilma doktor Kingita. Demonstratsioonist sai hiiglaslik leinarongkäik.

Linnaväljakule saabus mitmest tuhandest inimesest koosnev

kolonn. Kõigist külgedest piirasid seda täägistatud laskevalmis püssidega sõdurid. Kõige ees astusid sügavas leinas Martin Luther Kingi lesk Coretta ja kolm tema neljast lapsest.

Väljakul toimus miiting, mis õhutas võitlusse astuma uusi vaestehulki, värvilisi ja valgeid.

Aeglaselt sõnu hääldades lausus Coretta King: «... Ma kutsun teid tema elutööd jätkama... See ei tohi surra. Tema andis oma elu selle maailma vaeste eest. Memphise prahivedajate ja Vietnami talupoegade eest. Ta soovis, et kõik oleksid vabad, tunneksid ennast inimestena. Inimestel peab olema õigus tööle, õiglusele, õnnele...»

Coretta King oma murest ei rääkinud. Ta tänas vaid tuhandeid talle kaastunnet avaldanud inimesi. Üksnes korraks väljendus ta hääles valu ja lein, kui ta ütles: «Kui palju peab veel hukkuma inimesi, enne kui meie maa saab rahumeelseks, vabaks, õiglaseks ühiskonnaks?»

Mõrvale eelnenud päeval tegi politsei näo, nagu kaitseks Kingi terroristide eest. Tegelikult pidas ta tähtsamaks kodanikuõiguste eest peetava liikumise juhtide järel nuhkimist. Ei rakendatud isegi elementaarseid julgeolekuabinõusid. Telekaamerad jälgisid igat dr. Kingi sammu. Kohaliku telestuudio operaatorid näitasid mõrvarile abivalmilt kätte numbritoa motellis «Lorraine», kus King peatus. Näidati tema toa rõdu teisel korrusel. Mõrvareil jäi vaid muretseda optilise sihikuga püss. Veel praegu, viis aastat pärast president Kennedy sellega nii sarnast tapmist Dallas, on Ühendriikides relva ostmine lihtsamast lihtsam.

Lask lajatas 4. aprilli õhtul kell 6. Doktor King valmistus minema kohtumisele kodanikuõiguste eest peetavast liikumisest osavõtjatega. Tema juures oli üks selle liikumise kohalikke liidreid Deos Jackson. King astus rõdule ja toetus rinnatisele, vesteldes all seisva Jacksoniga. Sel hetkel kõlas lask. Kuul tungis Kingile kaela. Tunni aja pärast suri ta Memphise haiglas.

Politsei oli kuriteo sooritamise juures, et mitte öelda, et see toimus tema «eesistumisel». Jackson meenutab:

«Kui ma pärast lasku kiiresti ümber keerasin, tõttas igast küljest ligi politseinikke. Neid jooksis sealtpoolt, kust oli kostnud lask. Meil ei tulnud politseinikke välja kutsuda, neid sagis juba hulgana ümberringi.»

Kasulikum oleks olnud joosta teisele poole — oli ju lask kostnud Kingi motelli vastas asuvast majast.

Mõrvar jättis kuriteopaigale maha teleskoopsihikuga vintpüssi. Tal läks korda minema kihutada läheduses oodanud valge «Mustangiga».

Kuulutati välja üleriigiline jälitus Föderaalse Juurdlubüroo jõududega USA kohtuministri juhtimisel.

Mõrvari jälitamisest võtsid isiklikult osa kohtuminister Ramsay Clark ja Föderaalse Juurdlubüroo šeff Edgar Hoover, kes lendasid Memphisesse. Kui südamega nad aga asja kallale asusid, võib otsustada arvamuse järgi, mis Hooveril dr. Kingist oli. Talle nii iseloomulikult, tseremoonitsemiseta, väitis ta, et «King on Ühendriikides kõige tuntum luiskaja». Hooverile ei oleks tulnud usaldada Kingi mõrva asjaolude uurimist, vaid ta oleks tulnud võtta vastutusele väljapaistva ameeriklase laimamise eest, mis võib-olla mängis oma osa koletu mõrva ettevalmistamisel.

VIHA LÕIKUS

Kui Memphises kõlas lask, tardus kogu Ameerika ärevas ootuses: mis saab edasi? Kõik mõistsid, millega ähvardas kodanikuõiguste eest peetava võitluse liidri tapmine riiki, mis seisis paljude kodanlike poliitikute arvates kodusõja äärel.

President Johnson astus oma kabinetist televisiooni «jupiteride» pimestavasse valgusesse. Tema nägu väljendas kui mitte hirmu, siis tõsist kartust kindlasti.

President kutsus ameeriklasi üles «heitma pilku sügavale oma südamesse». Ta kutsus neid üles palvetama rahu ja vastastikuse mõistmise eest. Ta palus ameeriklasi «hüljata pime vägivald». Ta lisas: «Seadusetus ja tülid ameerika rahva hulgas ei vii kuhugi.»

President informeeris vaatajaid-kuulajaid ka sellest, et ta ei võta osa Demokraatliku Partei lõunasöögist, mis on mõeldud raha kogumiseks valimiskampaania jaoks, ja sellest, et jätab lendamata Honolulusse, kus ta pidi kindral Westmorelandiga arutama Vietnami-küsimust.

See oli kõik.

Ühegi sõnaga ei mõistnud president hukka valget rassismi, mis oli tõstnud käe ühe üllama ameeriklase vastu, röövinud talt elu ja need «õnnetootlused», mis — ehk küll ainult paberil — on garanteeritud Ühendriikide konstitutsiooniga.

Presidendi kõnes polnud midagi, mis oleks riivanud mörva inspireerijaid — kukluksklanlasi ja muud ameerika ultrafašistlikku rämpsu.

Tema üleskutse säilitada juhtunuga seoses meelekindlus pidi rahustama «musta Memphise tänavaile koondunud raevu», kirjutas Reuteri agentuuri korrespondent. Ja seda mitte ainult Memphises. Raev kees Chicago, New Yorgi, Washingtoni, Detroidi, Baltimore'i ja kümnete teiste Ameerika linnade tänavail.

Mööda maad veeres lõputu musta mure laine. Kümnetes linnades toimusid stiihilised miitingud, raevukad protestidemonstratsioonid. Neegrite ja nende vastu suunatud politseinike ning sõdurite vahel leidsid aset kokkupõrked. Tänavail patrullisid soomusautod ja rahvuskaart sai loa tarvitada

tulirelvi. Tapetuna langesid kümned Ühendriikide kodanikud. Tuhanded inimesed arreteeriti.

Neegrite meeleheide ja raev ning valgete hirm vapustasid Ühendriikide pealinna. Tänavatel leegitsesid kümned tulekahjud. Torkevalmis tääkidega sõdurid piirasid sisse Valge Maja rajooni. Kongressihoone trepile seati üles kuulipildujad.

UNISTUSE INIMENE

Rassisti kuul, mis kustutas inimelu Memphises, polnud määratud ainult dr. Martin Luther Kingile. See kuul pidi tapma unistuse.

Aafrika päritoluga ameeriklaste unistuse võrdõiguslikkusest, inimväärsusest, kosmose- ja küberneetikaajastu väärilisest elust.

Unistuse sünnitas ebaõiglus... Seda ebaõiglust tunnetas teravalt poisike küllaltki jõukast Kingide perekonnast Atlantast, orjapidajaliku Lõuna Konföderatsiooni viimases pealinnas, mis ikka veel nutab taga oma igaveseks kaotatud paradiisi.

Sellele poisile, pärastisele filosoofiadoktorile Martin Luther Kingile jäid selgesti meelde alandused, mida talle lasksid osaks saada orjapidajate järeltulijad. Ükskord kaupluses andis valge naine talle kõrvakiilu, öeldes: «Kuule, murjan, sa astusid mulle jala peale!» Ta oli viiene, kui tema kahe valge eakaaslase vanemad keelasid oma lastel temaga mängimise. Teinekord jälle tuli Martinil ja ta vanematel lõunatada rongi restoranvagnis spetsiaalse eesriide taga, mis eraldas neegreid teistest reisijatest.

«Ma tundsin,» meenutas King hiljem, «kuidas see eesriide mässis mu endasse kogu eluks. Ma ei unusta seda solvangut iialgi.»

Ja veel üks seik, mis valusasti lõi noore Martini hinge. Kord, kui ta koos oma õpetajaga sõitis pikamaabussis Atlantasse, nõudis juht neilt, et nad loovutaksid oma koha valgetele reisijatele.

«Me ei liikunud paigast,» jutustas King. «Juht hakkas meid jämedate sõnadega sõimama. Ma otsustasin kohalt mitte tõusta, kuid õpetaja soovitas alluda seadusele. Me tõusime ja seisime püsti kõik 140 km Atlantani. See öö ei lähe mul iialgi meelest.»

Sääraste psüühikat traumeerivate episooditeta ei möödu ühegi neegripoisi või -tüdruku lapsepõlv. Nende juhtumite jaoks on isegi oma teaduslik termin — «värviline šokk». Lapsed tunnevad, et nad on teistest halvemad oma nahavärvitõttu — põhjusel, mis neist ei sõltu ja mis sünnib koos nendega.

King kasvas perekonnas, kus aktiivne võitlus neegrите õiguste eest oli ammune traditsioon. Tema vanaisa oli Georgia osariigis värvilise elanikkonna progressile kaasaaitamise rahvusliku assotsiatsiooni asutajaid. Ta organiseeris Atlantas ajalehe boikoteerimise, mis astus välja neegrите valijate nimekirjadesse võtmise vastu. Martini isa võitles neegerõpetajatele valgetega võrdse palga maksmise eest.

King õppis väga hästi ja astus 15-aastasena kolledžisse. Vanemad tahtsid, et ta omandaks perekonnas juba traditsioonilise pastorikutse. Õppimise lõpetanud, asus King elama Alabama osariigi pealinna Montgomerysse ja temast sai Dexteri avenüü kiriku pastor. Rikas kogudus, andekast lauljatarist võluv naine — mida on heaoluks veel vaja...

Mida? Vabadust, võrdõiguslikkust, võimalust tunda ennast inimesena kõikjal ja kõiges.

Vahepeal aga tungisid revolutsioonilised muudatused sisse harjumuspärase kuulekuse maailma. Uhke mässuvaim, otsustav protest sajandite jooksul kujunenud alatute inimesuhete vastu kandus Ühendriikidesse ookeani tagant, maalt, mis oli võtnud oma lipukirjaks võrdsuse, kõigi rahvaste ja rahvuste vendluse ja muutnud selle reaalsuseks, elulaadiks, tegelikkuseks.

Ja nii kõlasid kauges Ameerika linnas Montgomerys uuesti sõnad: «Inimene, see kõlab uhkelt», taas tõstis pead eneseuhkus. Neegritar Rosa Parks, sõites pärast rasket päevatööd koju, keeldus täitmast bussijuhi käsku loovutada oma iste koht valgetele noorukitele.

«Ma ei tea, mis see minuga oli,» jutustas Rosa hiljem, «kuid ma ei liikunud paigast. Ma olin nii väsinud...» Politsei arreteeris Rosa Parksi.

Montgomery neegrid kuulutasid autobussidele boikoti. Peaasjalikult värvilisi teenindavad autobussikompaniid (valged sõidavad enamasti oma autoga) läksid 382 boikotipäevaga peaaegu pankrotti.

Neegrid saavutasid segregatsiooni keelamise bussides. See oli tagasihoidlik, kuid esimene ja seepärast tähtis võit pikal võitlusteel.

Doktor Martin Luther King oli üks boikoti juhte. Ja see oli noore pastori Rubiconiks, mille taga ootas teda vaid üks tee — võitluse tee.

Rassistid ei andestanud Kingile neegrите võitu. 26. jaanuaril 1956 arreteeriti ta esimest korda. Neli päeva hiljem pandi ta maja alla pomm. Oli vaid juhus, et süütenöör kustus, —

tulel oli jäänud dünamiidini viimane toll. Kui Montgomery neegrid said atentaadist teada, sündis linnas see, mida Ühendriikide ajakirjandus nimetas veriseks mässuks.

Dr. Kingi biograafi sõnade järgi tegi võit Montgomerys Kingist ameerika neegrite vastupanuliikumise rahvuskangelase. Peale selle avastati võitluse käigus efektiivne valgete rassistide mõjutamise viis: boikott ning teised majandusliku ja poliitilise surve vahendid.

King sai tuntuks. Ta kutsuti Aafrikasse. 1959. aastal käis ta Indias. Tema ümber löid lõkkele poliitilised kired. Kord, kui King kõneles oma esimese raamatu «Samm vabaduse poole» ilmumise puhul Harlemi raamatuäris, tungiti talie noaga kallale. Saadud haav andis tunda elu lõpuni.

Rassismivastase liikumise organisatsiooniliseks vormiks sai nn. Lõuna Kristliku Juhtimise Konverents. Organisatsiooni tugipunktideks oli umbes 100 kirikukogudust Ühendriikide lõunaosariikides.

Et pühendada rohkem aega organisatsioonilisele tööle, pöördus King Atlantasse tagasi. Siin aitas teda isa, kes võttis osa poja vaimulikukohustusi enda peale.

Kuuekümnendate aastate alguses omandas võitluses segregatsiooniseaduste vastu laia leviku otseste mittevägivallaaktsioonide vorm. Dr. Kingi loetakse istumiskampaania initsiaatoriks. Tema üleskutsel istusid neegrid kohvikutes ja sööklates laudade taga, kus teenidati ainult valgeid. Nad läksid «valgetesse» kauplustesse, raamatukogudesse, taotlesid vastuvõtmist koolidesse, mis rakendasid segregatsiooni.

Ent need seadusega lubatud aktsioonid ei mahtunud rassistide «õigusnormide» raamidesse. USA Ülemkohus oli juba 1954. aastal kuulutanud segregatsiooni koolides konstitutsioonivastaseks. Selle otsuse elluviimise eest tuleb aga pidada pikka ja rasket võitlust. Osariikide õigustele viidates löövad Lõuna rassistlikud võimud vihaseid «tagalalahinguid».

Kuid mitte alati ei lõppenud võitlus neegrite võiduga. Kingil ja tema pooldajatel ei läinud korda saavutada segregatsiooni kaotamist Albanys (Georgia) 1961. aasta lõpul. Järgmise aasta veebruaris aga mõisteti tema ja veel 750 neegrit Albanys süüdi võimude loata korraldatud demonstratsioonist osavõtu pärast.

Uus vapustus tuli 1962. aasta sügisel.

«Mississippi osariigi ülikooli territooriumil puhkes sõda. See algas eile pimeduse tulekul. Hommikuks, kui vaibus lahingukära ja hajus pisargaas, oli 2 inimest tapetud ja 75 haavatud. Selle julma heitluse põhjuseks oli 29-aastase neegri, sõjaveterani, endise lennuväeseersandi James Meredithi saabumine ülikooli.» Nii algas ajalehe «New York World Telegram and Sun» korrespondendi reportaaž 1963. a. 30. septembri öö traagilistest sündmustest Oxfordis, kus nimetatud ülikool asub.

Tosin ärapõlenud autot, kuulijäljed ülikooli administratiivkorpuse («Lyceum») seintel, auditooriumide ja üliõpilaste ühiselamute sissepekstud aknad, kivide ja telliste hunnikud segamini rassistlike huligaanide poolt relvana kasutatud pudelite kildudega, sajad hambunirelvastatud sõdurid, kohtutäiturid ja 112 arreteeritud — sellist pilti pakkus ülikoolilinnajagu järgmisel hommikul. Ja kõik vaid sellepärast, et neeger James Meredith püüdis astuda ülikooli, mis oli oma enam kui saja-aastase olemasolu jooksul püsinud «valge nagu liilia».

Täpselt poolteist aastat ja 6 kohtuotsust läks Meredithil vaja selleks, et saada lõpuks oma sisseastumisavaldusele resolutsioon «Vastu võtta». See sündis 10. septembril 1962. a.

29. septembril maandusid väikesel lennuväljal ülikooli ligidal lennukid, pardal teraskiivreid kandvad ja gaasimaskidega kohtutäiturid. Öhtu eel sõitis James Meredith koos turjakate kohtutäituritega ülikooli õue, saatjateks veoautod sõduritega.

Täpselt samal ajal kõneles raadios ja televisioonis president John F. Kennedy. Ta kutsus Mississipi osariigi elanikke üles seadusest kinni pidama, ent peaaegu selsamal hetkel, mil ta soovis kõigile head und, algas Oxfordis vägivallaöö. Tormijooks «Lyceumile», kus viibis James Meredith, kestis kogu öö. Kaks ja pool tuhat kogu Lõunast Oxfordi kokkusõitnud rassisti läksid rünnakule Konföderatsiooni lipu all. Neid juhtis erukindral fašist Edwin Walker. Ründajad võeti vastu pisargaasigranaatidega. Kui aga suits hajus, tungis peale uus ründajate laine.

Rassistid taandusid alles vastu hommikut, kui linna saabusid kahe õhudeessantdiviisi 16 000 sõdurit. Veel kaua pärast seda tuletas ülikooli territoorium meelde sõjaväelaagrit. James Meredith käis loengutel relvastatud kaitse saatel. Lhu-kaitaja elas ka tema ühiselamutoas.

«See, mis juhtus Ameerika ülikoolis Oxfordis, on häbi-väärne. On traagiline, et inimestel tuleb surra metsikute ras-sikirgede tormis, et sõjavägi peab patrullima Ameerika linnas, et hirm ja vihkamine võivad rippuda terve osariigi kohal äikesepilvena, mis pole veel ammandanud oma võim-sat jõudu,» kirjutas neil päevil «New York Herald Tribune».

Äike, mis käis üle Oxfordi, kutsus välja rassistide poolt oodatule vastupidise reaktsiooni. Temast sündis uus torm — massiline neegriliikumine rassilise diskrimineerimise vastu. Sellest hetkest ei ole see liikumine vaibunud ainsakski päe-vaks.

1963. aasta kevadel asus neegriliikumise etteotsa Martin Luther King. Esimeseks neegerelanikkonna väljaastumiste keskuseks sai Alabama osariigi suur tööstuslinn Birmingham.

... Birminghami koolitüdruk Anita Woods sai sel kevadel kaheteistkümneaastaseks. Kuigi õppeaasta oli veel täies hoos, oli ta koolist puudunud maikuu esimese nädala. Klassituba asendas trellitatud kivikong, õpetajaid vangivalvurid.

Koos tuhande teise kooliõpilasega arreteeriti Anita kui osavõtja demonstratsioonist, mille korraldas rassismi kaotamist taotlev linna neegerelanikkond. «Kas te tahate koju?» küsis «New York Timesi» korrespondent tüdrukutelt, kes vaevlesid koos Anitaga umbes kambris.

«Muidugi tahame,» kostis vastuseks paarkümmend häält.

«Kuid mina lähen uuesti demonstratsioonile. Ma käin protestimarssidel seni, kuni me pole saavutanud vabadust.»

«Aga mis on vabadus?» usutles Anitat lehemees.

«See on valgetega võrdsed õigused. Ma tahan õppida koolis, mis mulle meeldib, käia ükskõik missuguses kaupluses, istuda koos kõigi teistega kinos...»

Viieteistkümneaastane Crosbeck Puram istus trellide taga kuus päeva. Kui ema ta kautsjoni vastu vanglast välja viis, otsustas Birminghamis neegritega arveid õiendanud kohunik Ellis reporterite juuresolekul poisi «südametunnistusele koputada».

«Tead, Crosbeck, tänavalöömingud ei lahenda probleemi,» alustas ta mesise häälega.

«Konstitutsioonis seisab, et me oleme teistega võrdsed. Ometi pole värvilistel neid õigusi mis valgetel,» pareeris poiss.

«Kuid teie rahvas on juba mõndagi saavutanud. Kõike ei saa korraga, aega on vaja.»

«Me oleme oodanud üle saja aasta,» vastas rassistile viieteistkümneaastane nooruk. «Kas Birminghami võimud teavad, kuidas meid vanglas koheldakse? Sel päeval, mil meid vahistati, ei antud meile toiduraasugi. Ega oleks antud ka järgmisel, kui me poleks häält tõstnud. Ja oleksite te siis näinud, missugust solki meile toodi!»

Neil päevil arreteeriti üle 2000 alaealise ning 2500 täiskasvanu. «Lahing Birminghamis», «Vägivald rassiprotestide ajal», «Birminghami vanglad on täis koolilapsi» — kuuluta-

sid ajalehtede artiklite pealkirjad. Sõnumid meenutasid sõjateateid.

«417 neegrit arreteeritud,» teatasid ajalehed 2. mail. «950 neegerõpilast vanglasse,» teatati järgmisel päeval. «Veel 250 inimest trellide taga. Neegrите vastu saadetakse koerad ja tuletõrjepritsid,» ütlesid 4. mai telegrammid. «Birmingham heidab trellide taha veel 1000 inimest,» kirjutati 7. mail.

Kõige selle juures oli aga neil Martin Luther Kingi eestvedamisel ja juhtimisel korraldatud protestimarssidel olnud rahulik iseloom. Ning ka Birminghami neegrите nõudmised olid tagasihoidlikud: valgetega võrdne pääs kauplustesse, kohvikutesse, kinodesse, segregatsiooni kaotamine koolides ja töölevõtmisel.

«Me pörkame kokku kohutava probleemiga,» väitis neil päevil dr. King, seletades kumminuiadele, tuletõrjevoolikutele ja verekoertele vaatamata ikka veel kestvate demonstratsioonide põhjust.

«Kaheksa aastat on möödunud sellest, kui Üiemkohus võttis vastu otsuse koolides segregatsiooni kaotamise kohta. Kui asi selles tempos edasi areneb, läheb Lõuna koolide täielikuks integreerimiseks vaja 92 aastat — seega peaks kõik lõpule jõudma 2055. aastal. Me ei saa endale sellist aeglust lubada.

Kolm lihtsat sõna võivad selgitada praegu toimuva sotsiaalse revolutsiooni olemust ja seda, mida neegrid tahavad. Need sõnad on: kõik, otsekohe, siin.

See tähendab, et me ei taha, et meile loovutatakse vaid mõned õigused. Me ei soovi sümboolseid järeleandmisi siin ja seal, sest selline sümboolika kujutab endast üht tõsisemat probleemi, millega meil tuleb kokku pörgata.

Ja seepärast nõuame me KÕIKI oma õigusi ja mitte mõningaid. Ja me nõuame nende andmist SIIN.

Kolmandaks sõnaks on OTSEKOHE. Ma tunnen, et kogu riigi neegerelanikkonna meeleolu on koondunud sõnasse OTSEKOHE. See tähendab, et vabadust oodatakse mitte saja või viiekümne aasta pärast, vaid homme hommikul.»

Birminghami võimudele pideva surve avaldamise taktika tõi Martin Luther Kingile mõningat edu. Kohalikud ärimehed lubasid kaotada segregatsiooni kesklinna kohvikutes, restoranides ja kauplustes. Nad lubasid ka läbi vaadata neegrите töölevõtmise süsteemi.

Kuid selle kompromissiga ei olnud nõus rassistid...

VERINE ÖÖ «BOMBINGHAMIS»

Kui laupäeval, 11. mail Birminghami kohale videvik laskus, valitses neegrikvartaleis lõbus elevus. Väikesed restoranid ja baarid äritsesid vilkalt: inimesed pühitsesid rasketes lahingutes saavutatud võitu. Samal ajal algas Bessemeris, Birminghamist 12 minuti tee kaugusel, kukluksklanlaste sabat. 200 valgetes kapuutsides inimest ja veel tuhat sellist, kes oma nägu ei varjanud, kogunesid «impeeriumi maagi» ja kahe «suure draakoni» eestvedamisel linna taha. Pimedas Lõuna öös löid loitma kaks kaheksameetrist risti. Ühel neist rippus topisnukk, mis kujutas Martin Luther Kingi.

Kukluksklanlaste keeles tähistab põlev rist uut veresauna neegrite kallal. Nii oli ka seekord.

Õhtul kell 7.30 helistas tundmatu motelli «Gaston», kus peatus King ja peeti tema «staabi» nõupidamisi. Tundmatu ähvardas, et motell lastakse õhku. Otsekohe teatati sellest politseile. Kuid linnaisad ei liigutanud sõrmegi — nii linna-pea Arthur Heines kui ka neegreid koertega jälitanud avaliku korra komissar Eugene Connor, hüüdnimega Pühvel, olid järeleandmiste vihased vastased.

Kell 11.32 heideti möödasõitvast autost Martini noorema venna vaimulik Williams Kingi majja pomm — ka tema kuulus liikumise juhtide hulka.

Plahvatusest kurdistatuna formas Williams King päästma naist ja viit last. Vaevalt jõudis ta nendega majast välja, kui uus pommiplahvatus selle maatasa tegi. Tunni aja pärast raputas dünamiidilaeng motelli «Gaston». Haavata sai kolm naist. Naaberhoonetele levinud tulekahju hävitas täielikult kaks maja. Kiirabiautot, mis kannatadasaanuid haiglasse toimetama ruttas, loobiti kividega. Siin-seal süttisid majad ja kauplused.

Rassistide pommiplahvatused mõjusid sütikuna. Nad kutsusid neegrites esile raevu ja vihkamise plahvatuse. Tänavail puhkesid tõelised lahingud. Neegrite vastu paisati soomusautod. Politsei määratses.

Kui Williams King püstoliga inimeste kallale tormanud «seadusesilma» rahustada püüdis, lõi see vaimuliku jalust maha. Mitu inimest peksis oma käega läbi Alabama liiklus-

politsei ülem kolonel Lingo, kelle oli Birminghami saatnud osariigi rassistist kuberner Wallace.

Järgmisel päeval teatas «New York Mirror»:

«Neegrilinnaosa kujutab endast põlenud majade rägas-tikku. Tänavad on üle puistatud kivide ja klaasikildudega. Õitsevate magnooliate lõhn seguneb vänge tulekahjuvün-guga.»

Birminghami sündmuste verine kulminatsioon viis Ühend-riigid šokiseisundisse. «Birmingham paiskas Ühendriikide rahvusvahelise prestiiži kahekümne aasta võrra tagasi. See on Ühendriikide suurim kaotus kahe maailma ideoloogilises konfliktis. See häbiplekk Ameerika palgel ei kustu maailma mälust mitme põlvkonna jooksul,» konstateeris senaator Hubert Humphrey, pärastine USA asepresident.

Birminghami plahvatuste kaja veeres üle maailma.

«Räägitakse, et Ameerika on suur maa. Kuid seni kuni Ühendriigid ei tee lõppu ebainimlikkusele, kuni ta süsteemist ei kao diskrimineerimine ning kõik ta kodanikud — mustad, kollased ja valged — pole saanud võrdseid õigusi, jääb tema vägevus vaid paberile, omamata ei tähendust ega alust,» kirjutas ajaleht «Ghanian Times».

See öö tõi Birminghamile uue nime. Progressiivne Ameerika ristis linna Bombinghamiks.

Presidendi käsul pealinnast siia tulnud Föderaalsete Juurd-lusbüroo agendid ei leidnud mingeid kindlaid jälgi kurja-tegijatest. «Pikkade nugade öö» oli rassistidel korda läinud.

Kui kuklusklanlaste bande pommiloojajad jäid vabadusse, siis King arreteeriti. Süüdistus: osavõtt keelatud demonst-ratsioonist.

Algas klaperjaht. King kuulutati sissesaadetud agitaato-riks, kes olevat üksi süüdi kõigis «segadustes».

Lõunaosariikide piiskopid nimetasid protestimarsse mitte-õigeaegseteks, ülistades sealjuures seadusejüngreid taevani «möödukuse» eest, millega nad kohelnud demonstrante. Ja seejärel kutsuti neegreid üles «keelduma demonstrat-sioone toetamast».

KIRI VANGIKONGIST

Sellele silmakirjalikule üleskutsele vastas Martin Luther King trellide tagant «Kirjaga vangikongist», mis jõudis kogu maailma ajakirjanduse veergudele. See on kaasaja publitsistika tähtteoseid. King vastas väarikalt ja veenvalt neile, kes püüdsid võitlevaid neegreid jälle alandavale kuulekusele meelitada. Ta kirjutas:

«Kui nii võib öelda, siis on Birmingham kõige rassistlikum linn Ühendriikides. Siinne jälestusväärne politseiterror on tuntud üle maa. Ebaõiglus neegrите suhtes on selle linna kohtutes tavaline. Sagedamini kui üheski teises linnas jäävad Birminghamis avastamata kurjategijad, kes purustavad neegrите maju ja kirikuid. Niisugused on kangekaelsed faktid, ehkki neid on raske uskuda. Kuid see on tõsielu.

Oma kibedate kogemuste najal teame: rõhuja ei anna vabadust iialgi vabatahtlikult; rõhututel tuleb seda nõuda...

Juba palju aastaid kuulen ma: «Oodake!» See sõna kumiseb neegrите kõrvus tüütu monotoonsusega. Tegelikult tähendab see: «Mitte kunagi.»

Oma konstitutsioonilisi õigusi oleme me oodanud üle 340 aasta. Aasia ja Aafrika rahvad liiguvad oma eesmärgi poole reaktiivlennuki kiirusega, meie aga venime nagu koormat sikutav setukas. Ja omegi on kõik, mida me tahame, saada kohvikus takistamatult kätte tass kohvi või teed... Nendel, kes oma nahal pole kunagi tunda saanud segregatsiooni alandust, on nähtavasti väga kerge öelda: oodake! Kui oied aga näinud märatsevat jõuku, kes oma lõbuks lintšib su isa ja ema; kui oled näinud, kuidas asja ees, teist taga uputatakse su vend või õde; kui oled näinud, kuidas raevunud politseinikud külvavad su vennad ja õed üle sõimuga, pek-savad, terroriseerivad, koguni tapavad neid, kandmata selle eest mingit karistust; kui näed, kuidas suurem osa 20 miljonist neegrifest hääbub vaesuses ühiskonnas, mis upub oma rasva; kui tunned, kuidas su keel jääb kurku kinni, kui püüad oma kuueaastasele tütrele selgeks teha, miks ta ei tohi minna puhkeparki, mida just televiisoris reklaamiti, ja näed ta silmis pisaraid, kui ta kuuleb, et see park on värvilistele lastele

suletud; kui näed tema lapsemeele taevasse kogunemas tusapilvi oma väärtusetuse äratundmisest, mis tahes-fahtmata kutsub välja viha valgete vastu; kui pead välja mõtlema igasuguseid luiskelugusid vastamaks oma viieaastase poja pärimisele: «Iss, aga miks valged värvilisi ei salli?»; kui reisides mööda maad pead magama autos kägaras, sest et sind ühtegi motelli ei lasta; kui päevast päeva saadavad sind alandavad sildid «Ainult valgetele», «Ainult värvilistele»; kui sind ei kutsuta nime järgi, vaid lihtsalt mustanahaliseks või b o y'ks, olgu sa siis nii vana kui tahes; kui sul liignime asendab «John» ning sinu ema ja naise poole ei pöörduta iialgi viisaka «missisiga»; kui sulle päeval ja öösel peetakse jahti lihtsalt sellepärast, et oled neeger ja pead järelikult elama alalises hirmus homse ees, alandava teadmisega oma tühisusest — alles kõike seda teades võib mõista, miks me enam oodata ei suuda.

Teid teeb murelikuks meie valmisolek seadusi rikkuda. Õigustatud mure. Ent kas pole see imeik — eks nõua just meie, et täidetaks Ülemkohtu otsust 1954. aastast, mis kuulus segregatsiooni koolides ebaseaduslikuks?

Võidakse küsida: «Miks te kutsute üles täitma ühtesid seadusi ja rikkuma teisi?» Vastus sellele küsimusele sisaldub faktis, et seadusi on kahesuguseid: õiglasi ja ebaõiglasi.

Seadused, mis kaitsevad inimväärikust, on õiglased. Teised seadused aga muserdavad hinge ja sandistavad inimesi.

Ma kutsun rahvast Ülemkohtu otsust täitma sellepärast, et see otsus on moraalselt õiglane. Ma kutsun rahvast rassistide seadustele mitte alluma, sest need seadused on moraalselt ebaõiglased.

Te kiidate soojalt Birminghami politseid, kes olevat «pidanud korda» ja hoidnud ära «vägivalla». Ma ei usu, et te neid kiidaksite, kui oleksite ise näinud, kuidas nad kuue relvastamata, rahuliku neegerdemonstrandi kallale näljased, purevad koerad ässitasid. Ma ei usu, et te politsei kohta ühegi hea sõna pillaksite, kui te oleksite ise olnud tunnistajaks sellele, kui ebainimlikult nad vangistatud neegreid kohtlevad; kui te oleksite ise näinud, kuidas nad söimavad ja vintsutavad elatanud neegrinaisi ja tüdrukuid, peksavad ja taovad jalaga neegriätte ja noorukeid, kuidas nad kord jätsid meid ilma söömata üksnes sellepärast, et tahtsime üheskoos palvet laulda. Vabandage, kuid ühineda teie komplimentidega politseidepartemangu aadressil ma küll ei saa. Selle asemel sooviksin, et te suhtuksite poolehoiuga istumis-

streikidest ja tänavamarsidest osavõtjatesse, vääriliselt nende mehisust, valmistatud eneseohverduseks ja erakordset distsipliini, mis püsis kõige ebainimlikumate provokatsioonide kiuste.

Tuleb päev, mil Lõuna tunnistab oma tõelisi kangelasil!»

«TÖÖ JA VABADUSE EEST»

Birmingham oli dramaatiliste sündmuste esimeseks vaatuseks neegrite võitluses. See juhtus neegrite orjusest vabastamise ja neile Ühendriikide valgete kodanikega võrdsete õiguste andmise kohta käiva president Lincolni deklaratsiooni sajanda juubeli aastal. 1963. aasta kulminatsiooniks sai retk «Töö ja vabaduse eest» 28. augustil Washingtoni. Sellest võttis osa umbes veerand miljonit inimest. Varahommikust peale kogunes künka nõlvadele George Washingtoni mälestussamba juures inimesi, kes olid sõitnud siia sadadest Ameerika linnadest. Siit edasi viis nende tee mööda Constitution Avenue'd Abraham Lincolni valge marmormausoleumi juurde.

Kolonne ees astusid kümme neegriorganisatsioonide liidrit ja tähtsamat ühiskonnategelast. Nende seas oli ka Martin Luther King.

«Oo, vabadus,

Oo, vabadus,
oo, minu vabadus.

Ning pigem maetagu mind hauda,
kui et ma nõustun
orjaks jääma.

Koju pöörduda ma tahan
vabana,»

kõlas laul kolonnide kohal. Demonstrantide plakatid aga nõudsid: «Lõpp segregatsioonile», «Koolid viivitamatult integreerida!», «Maha rassiline diskrimineerimine!» «Nõuame korralikke elamistingimusi!»

See oli kõige massilisem protest poliitilise ja sotsiaalse õiglusetuse, mustanahaliste ameeriklaste, «teise sordi» kodanike inimväärikuse üle irvitamise vastu.

«We shall overcome!»* mürisesid populaarse laulu sõnad, mis oli kuulutatud retke hümniks. Ääretu inimmeri ujutas üle roheline muru Lincolni mälestussamba ees. Monumendi trepiastmed muudeti tribüüniks. Kindlaks võitlustahteks liitunud raev ja meelegibedus kõlasid kõnelejate sõnades. Kõige

* «Me võidame!»

emotsionaalsem, kõige tugevama mõjuga kuulajaile oli Martin Luther Kingi kõne.

«Mul on unistus,» kõlasid Kingi sõnad. «Ma unistan, et ühel ilusal päeval hakkab meie maa elama meie kreedo järgi: «Kõik inimesed on loodud võrdsefena.»

Ma unistan, et ühel ilusal päeval võivad endiste orjade ja endiste orjapidajate pojad istuda vendluselauda kauni Georgia küngastel.

Ma unistan, et ühel ilusal päeval isegi Mississipi osariik, mis praegu lämbub tagakiusamisest, muutub vabaduse ja õigluse kantsiks.

Ma unistan, et ühel ilusal päeval elavad mu neli väikest last riigis, kus nende üle ei otsustata mitte nahavärvuse, vaid nende iseloomu täiuse järgi.

Minge tagasi Mississipisse, minge tagasi Alabamasse, minge tagasi Louisianasse, minge tagasi Põhja linnade mülgastesse, teades, et praegust olukorda saab ja tuleb muuta!»

Marsist osavõtja vandele kirjutasid alla tuhanded. Selle luges ette neegrife vana ametiühinguliider Philip Randolph:

«Abraham Lincolni mälestussamba ees sellel augustikuu 28. päeval, orjade vabastamise sajandal aastapäeval, kinnitan ma oma täielikku ustavust võitlusele kõigi ameeriklaste vabaduse ja tööga kindlustatuse eest. Et seda kohustust täita, töotan ma mitte nõrgendada jõupingutusi, kuni pole kätte võidetud vabadus...»

Tormiliselt arenevast neegrirevolutsioonist rahutuks muutunud president Kennedy esitas Kongressile kodanikuõiguste seaduse projekti. Ometi möödus terve aasta, enne kui see vastu võeti.

Formaalselt keelas 1964. aasta seadus diskrimineerimise valijate registreerimisel, samuti koolides, hotellides, jaamades, parkides ja teistes avalikes kohtades.

Ta kuulutas valged ja värvilised ameeriklased võrdõiguslikeks töölevõtmisel ja ametiühingusse kuulumisel. Selle seaduse elluviimiseks läks aga vaja pikka ja visa võitlust.

Sildi «Ainult valgetele» mahavõtmine ükselt ei teinud kohvikut veel neegritele kättesaadavaks. Võtit, mis ukсед avab, — dollarit — paljudel Ühendriikide neegerkodanikel ei ole. King osutas väljakuulutatud võrdõiguslikkuse valelikkusele. «Mis kasu on inimesel kohvikust, kui tal pole raha, et tellida hamburgeritki?» (Odavate einelaudade valveroog.)

«On ala,» rõhutas King, «kus me ei progresseeru, vaid

läheme pigem tagasi: see on neegrite rakendatus. Neegrite pärisosaks on kvalifitseerimata või poolkvalifitseeritud töö. Diskrimineerimise tõttu pole neegril võimalust õppida, et kvalifikatsiooni saada. Ent kvalifitseerimata ja poolkvalifitseeritud töö on kadumas. Ja kui diskrimineerimise kaotamiseks töölevärbamisel ja korteriolude parandamiseks midagi ette ei võeta, teravnevad sotsiaalsed probleemid veelgi.»

Nii jõudis «mittekuuletumise» liikumine võitluse enda loogika kaudu vajaduseni esitada neegertööliste hulkaade põhilised majanduslikud nõudmised.

Oktoobris 1964 määrati Kingile Nobeli rahupreemia. Ajakirjanikud formsid Atlanta haiglasse, kus laureaat parajasii viibis. Vastuseks nende visadele palvetele sõnas King:

«Ma ei pea preemia määramist auks, mida osutati isiklikult mulle. Tunnustust on avaldatud nende miljonite neegrite ja hea tahtega valgete distsipliinile, enesevalitsemisele ja tava-tule julgusele, kes mittevägivalla printsiipi järgides püüavad meie maal luua õigluse riiki.»

Atlantas oldi rahul — ikkagi oma kuulsus! Kukluksklanlaste ähvardustele vaatamata korraldati bankett, milles võttis osa kogu linna koorekiht. «Missugune kontrast sellega, millega mul tuleb iga päev kokku põrgata,» märkis King kibestunult, kui talle teatati, et ta on valitud Atlanta linna aukodanikuks. Sellesamas Atlantas, kus teda oli niimitu korda arreteeritud!

«Sel sündmusel on suur tähtsus nii minu enda kui ka kogu Lõuna jaoks,» lisis ta. «Kuid ma pean pöörduma tagasi viha ja eelarvamuste orgu, orgu, mis on täis miljoneid meie valgeid ja musti vendi, kes lämbuvad vaesuse umbses puuris...»

Preemia rahalise osa — 54 000 dollarit — andis King kodanikuõiguste kaitse liikumise fondi.

Varsti saabus ta Selmasse, Alabama «musta vööndi» südamesse, et hakata juhtima liikumist neegervalijate registreerimise kaitseks.

Selmas peatus King hotellis, mis varem teenindas ainult valgeid. Temale ei juletud tuba keelata. Kuid hotelli vestibüülis tungis Nobeli preemia laureaadile kallale keegi Robinson, kes oli tuntud oma fašistlike vaadete poolest. Hoobiga meelega löi ta Kingi jalust maha ja peksis seni, kuni ta eemale kisti.

Peagi kõneles King kodanikuõiguste eest võitlejate koosolekul. Järgides selle üleskutset, keda ajalehed nimetasid magnetiseerivaks liidriks ja lummapavaks oraatoriks, asusid neegrid kohtumaja ette järjekorda, et registreerida end valijate nimekirjadesse. Seal võttis neid vastu šerif James Clark oma kukluksklanlastest abimeestega. Provotseerimi-

seks arreteeris ta tulnukaid küll «hulkurluse», küll «kohtu mitteaustamise», küll «keelatud demonstratsioonist osavõtu» eest. Märatsevale Clarkile saatis Alabama kuberner Wallace appi mitusada politseinikku.

1. veebruaril arreteeriti dr. King (17. korda) ja koos temaga veel 237 kodanikuõiguste eest võitlejat. Vahistamisest kehtsid. Varsti ulatus vangistatute arv 3500-ni. Vangla ei suutnud enam kõiki mahutada. Arreteeritud suleti arsenaalhoonesse, kus neil tuli lamada röskel betoonpörandal.

Mis puutub valijate registreerimisse, siis edenes see tempos kahe nädalaga sadakond neegrit.

Igaühele neist korraldati kirjaoskuse test, sunniti neid täitma üksikasjalikku ankeeti, vastama küsimustele USA ja osariigi konstitutsioonist ning kohaliku omavalitsuse struktuurist. Kõige lõpuks oli pikk etteütlus.

Kord kuulis šerif Clark, kuidas keegi järjekorras valjusti ütles: «Meie teda ei karda.» Ümber pöörates nägi Clark 54-aastast neegritari Annie Cooperit. «Clark,» kirjutas ajakiri «Time», «tiris naise järjekorrast välja, väänates tal käe selja taha ja lüües teda pähe. Enesekaitseks lõi Cooper šerifit paar korda valusasti. Šerifile tõttasid appi kolm kuklusklanlast. Nad löid elatanud naise pikali. Clark hakkas teda kumminuiaga peksma.»

Hiljem ütles dr. King selle juhtumi kohta: «Kui näed fotot, millel valge metslane vana neegrinaise seljas istub, teda kõrist pigistab ja talle nuiahoope jagab, siis mõistad, kui vajalik on meie võitlus.»

Teine kord kuulutas Clark järjekorra demonstratsiooniks ja käskis neegritel laiali minna. Üks neist ütles rassistile: «Võib olla, et te pole just Hitler, kuid halb, kuritegelik inimene olete te küll.»

Rusikahoobiga virutas hiiglaslik Clark kõneleja pikali, nii et selle nägu muutus veriseks.

Hiljem «kaebas» Clark ajakirjanikele: «Ärge te iialgi lööge neegrit rusikaga — sellel on liiga kõva pea.»

Profestiliikumine kandus üle naaberlinna Marioni. Massilised arestid algasid sealgi.

Mõni päev hiljem tappis politsei Marionis noore metsatöölise Jimmy Lee Jacksoni. Kingi üleskutsel otsustati protesti märgiks võtta ette retk osariigi pealinna Montgomerysse, mis asub Selmast 80 kilomeetri kaugusel.

Miitingul esinedes ütles King:

«Ma ei või teile lubada, et teid läbi ei peksta. Ma ei või teile lubada, et teie maja õhku ei lasta. Kuid me peame oma õiguste eest võitlema.»

Osariigi kuberner Wallace keelas protestimarsi ära. 650 neegrit võtsid otsuseks keelust üle astuda. Nad marssisid sillale Alabama jõel. 350 meetrit teisel pool silda ootasid neid maanteel politseinikud ja kuklusklanlased.

Demonstrantide kolonn lähenes. Politseinikud tõmbasid gaasimaskid pähe. Osariigi politseiülem Cloud teatas, et annab demonstrantidele kaks minutit aega laialiminemiseks. Kahe minuti pärast järgnes käsklus: «Rünnakule!» Politseinikud formasid tulijatele kallale, neile järgnesid kuklusklanlased.

7. märtsil jälgis kogu maa televiisorist, kuidas rahulik protestimarss metsikuks lööminguks muudeti.

Hiljem kirjeldas «New York World Telegram and Sun» vaatleja L. Horn «verise pühapäeva» sündmusi järgmiselt:

«Raske on unustada marsist osavõtjate mehiseid, kuid samal ajal abituid kujusid, mis ilmusid ekraanile. Teleobjektiivide ette jäid väsinud jalad kulunud kingades ja me nägime, kuidas lõiguke betoonteed, mis neid Alabama julma seaduse esindajaist eraldas, kahanes. Järk-järgult kaadrisse sisenevad politseinikud kandsid gaasimaski.»

See oli hirmuäratav lähenemine. Tagaplaanil paistis jõuk irvitavaid valgeid — inimrämps, mis eksisteerib maailmas ajaloo koidikust peale. Üha lühemaks ja lühemaks muutus tühi teeosa. Ja siis läksid gaasimaskides mehed pealetungile. Järsku oli ekraanil mingisugune segu inimkehadest. Inimesed vaarusid ja kukkusid.»

Arveteõiendus Selmas kutsus kogu maal välja protestilaine. Detroitis, Chicagos, New Yorgis ja Washingtonis tulid tänavale sajad ja tuhanded inimesed, et protesteerida politsei metsikuste vastu.

Martin Luther King teatas, et protestimarsis Selmas Montgomeryses tehakse siiski teoks. Teda toetasid sajad progressiivsed ühiskonnategelased üle kogu maa. Umbes pool tuhat inimest tuli Selmasse, et ühineda teise protestimarsiga. Linnake muutus sõjaväelaagriks. Valmistati ette uut löömingut.

Kingile avaldati survet, et ta jätaks retke ära. Selmasse võttis telefonikõne tolleaegne kohtuminister Katzenbach. Kohalik kohtunik keelas marsi ära. King jäi kindlaks.

Ja protestimars algas. Sellest võttis osa 1500 inimest. Kolonni eesotsas olid üliõpilaste «Rahumeelse tegutsemise koordineerimiskomitee» esindajad, doktor King vennaga, «Rasside Võrdõiguslikkuse Kongressi» liider James Farmer. Jõudnud sillani, mille juures kahe päeva eest oli olnud lööming, demonstrandid peatusid. Kuulanud ära võimude esindajate (nende hulgas oli ka Valge Maja emissar Leroy Collins) manitsused, otsustati verevalamise ärahoidmiseks marss edasi lükata. Tragöödiat ei läinud siiski korda vältida. Kamp huligaane peksis metsikult läbi kolm valget vaimulikku. Ühele neist osutusid hoobid surmavaks.

Valatud veri võitlejaid ei peatanud. «Me oleme läinud liiga kaugele, et tagasi pöörduda. Me peame näitama, et miski — isegi surm mitte — ei suuda meid peatada,» ütles King, plaanitsedes juba uut marssi.

SELMA — MONTGOMERY

Uus retk Montgomerysse võeti ette 21. märtsi õhtul. Demonstrantide «kaitsmiseks» oli kogu marsruudi ulatuses tee äärtele üles rivistatud umbes 3000 rahvuskaardi sõdurit, politseinikku ja Föderaalset Juurdlusbüroo (FJB) agentit. Kuklusklanlaste lennukid pildusid lendlehti ähvardustega. Montgomerysse saabusid demonstrante vastu võtma tuntud kultuuri- ja neegriliikumise-tegelased.

Marsist osavõtjad skandeerisid:

«Mida te tahate, mida te tahate?»

«Vabadust! Vabadust! Vabadust!»

«Millal te seda tahate?»

«Nüüd! Praegu! Otsekohe!»

«Kui palju vabadust on teile tarvis?»

«Tervet! Tervet! Jäägitut!»

Selmas jätkusid arreteerimised. Montgomerys tallasid kuklusklanlaste hobused üliõpilasi kapjade alla.

Marsist osavõtjate lõppmiiting peeti kuberneripalee lähedal. Kuberner Wallace ei julenud end näole anda. Ehkki meelevaldus oli täiesti rahumeelne, oli Wallace'il julgestuseks terve politseipataljon ja ta ise jälgis miitingut läbi binokli, ettetõmmatud kardinatega vahelt.

Martin Luther King pidas kõne. Ta ütles:

«Mulle öeldi, et siia me ei jõua. Öeldi, et me jõuame siia vaid üle laipade. Kuid praegu teab kogu maailm: me oleme siin! Me seisame Alabama osariigi võimude ees ja ütleme: «Keegi ei saa meid tagasi pöörata!»

King kutsus üles uutele protestimarssidele — koolides valitseva segregatsiooni vastu, vaesuse vastu, valimisõiguse eest — seni, kuni rassistlikud löömamehed ei kao poliitiliselt areenilt.

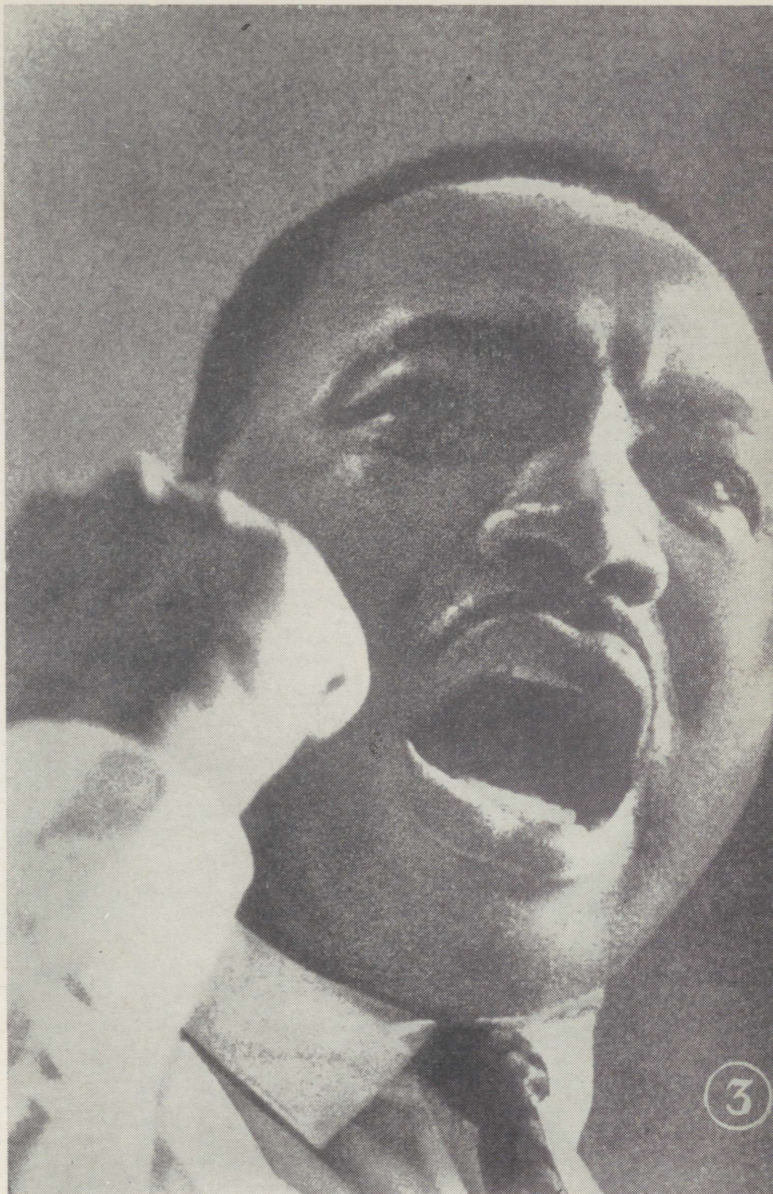
Arveleolendusel Selmas kutsus kogu maal välja protestilaine. Detroitis, Chicagos, New Yorgis ja Washingtonis tulid länevate rajad ja tuhanded inimesed, et protestarida poliitilisel metsikusel vastu.

1. Esimesed, kes vallandatakse, viimased, kes tööle võetakse.

2. Sellistena tahaksid Ameerika mustanahalisi kodanikke näha orjapidajate järeltulijad Natchitochese linnas Louisianas.

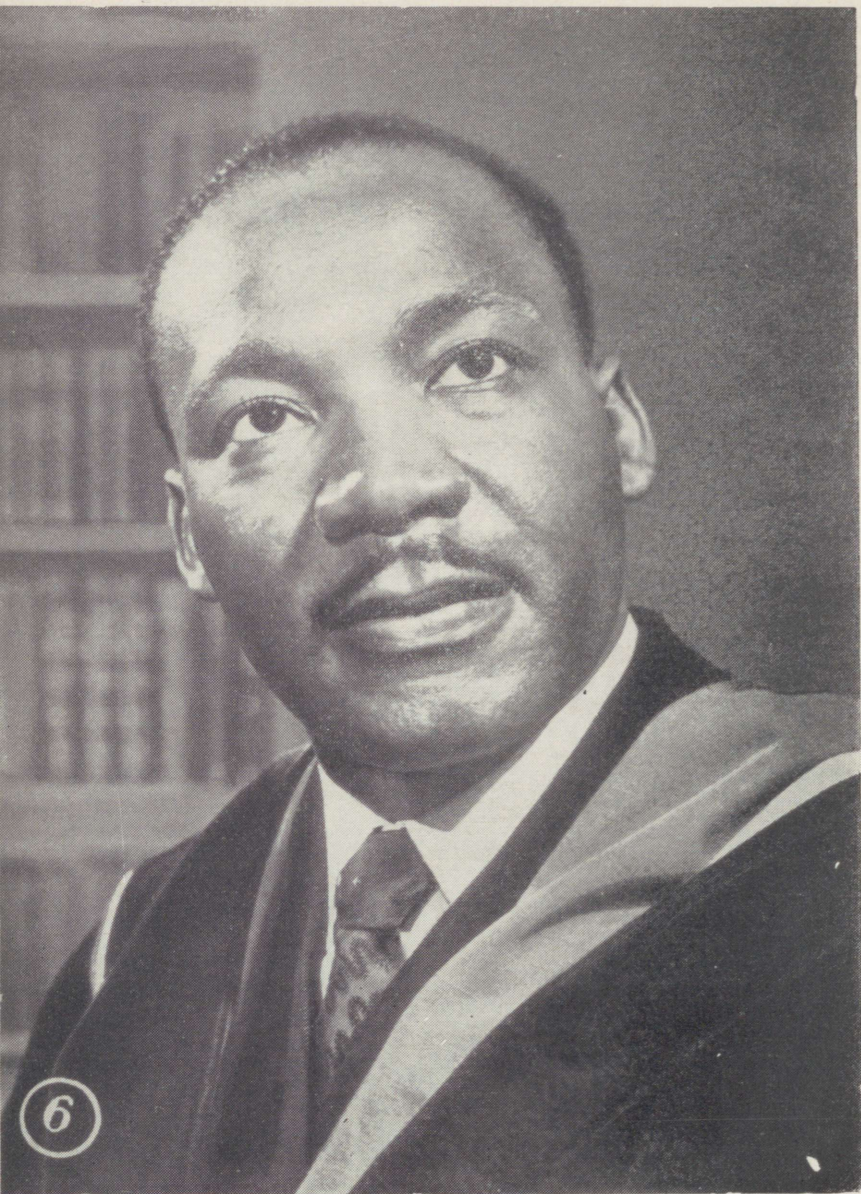
3. «Me ei luba, et politseinikud, verekoerad, tuletõrjevoolikud
meid tagasi tõrjuksid!»

4. «Vaenlane nr. 1» on maha paisatud.

5. Arveteõendus.

6. «Oma õiguste eest tuleb meil võidelda!»

7. Nad on vagad mehed, need kuklusklanlastest lintšijad.

8. Üle geto veeres tulelõõm.

9. USA. Aasta 1963. Neegrid kuulutati vabadeks täpselt sada aastat tagasi.

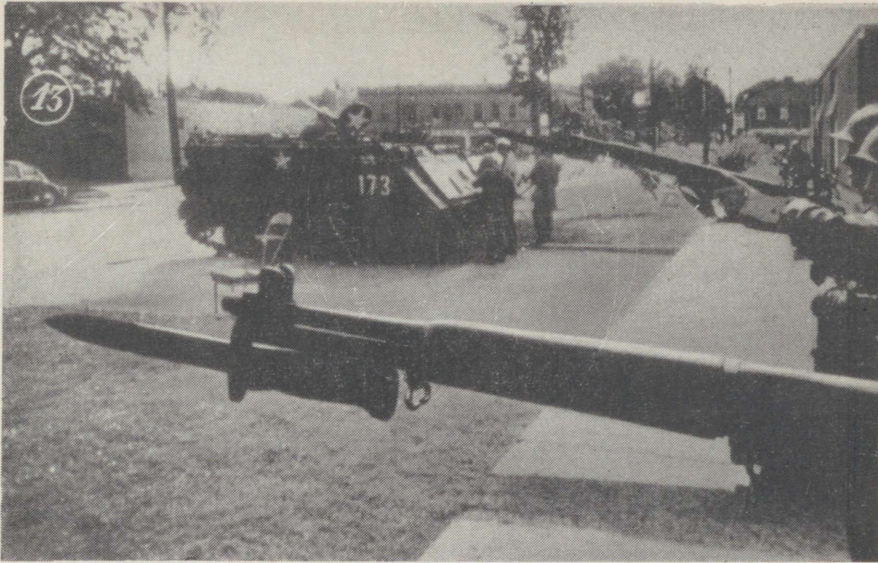
10. Doktor King Montgomerys. Esimene arreteerimine.

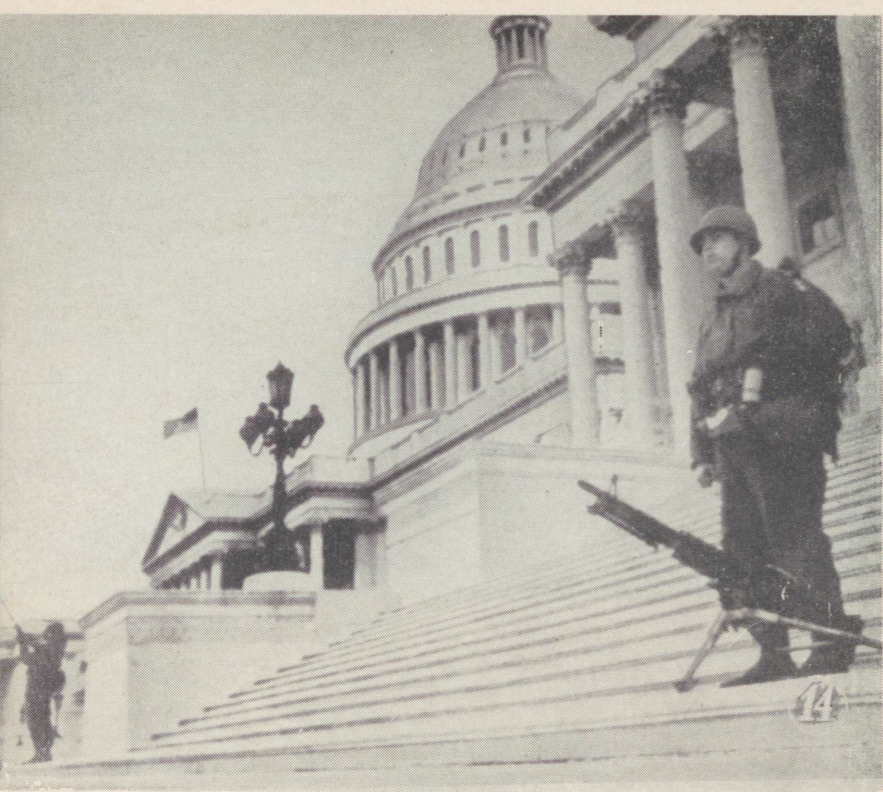
11. Kõige noorem Nobeli preemia laureaat.

13

13. Geto on ümber piiratud.

14. Washington, Kapitolium 8. aprilil 1968.

15. Washington. 8. april 1968.

16. Martin Luther King matused.

KARISTUSETA JÄÄNUD KURITÖÖD

Rassistid ja nende soosijad ei saanud marsist osavõtjatele avalikult kallale tungida. Washingtoni võimud, mõistes toimuva rahvusvahelist tähendust, rakendasid abinõusid rassistide vaoshoidmiseks.

Ja siiski läks kuklusklanlastel korda röövida alatult, nurga tagant ühe retkest osavõtja elu. Möödasõitvast autost tulistatud lasuga meeleskohta tapeti viie lapse ema Viola Gregg Liuzo. Kurjategijate hulgas oli FJB salaagent, kuid too ei liigutanud sõrmegi, et tragöödiat ära hoida.

Kuusteist tundi hiljem kõneles televisioonis president Johnson koos Föderalse Juurdlusbüroo šefi Edgar Hooveriga. President teatas, et Liuzo mõrvarid on vahistatud. Ta kutsus kuklusklanlasi üles oma kuritegelikust organisatsioonist loobuma ja liituma «väärrika ühiskonnaga». Tuhanded televiisorite ees istuvad rassistlike bandede liikmed lagistasid naerda. Nad olid veendunud, et üllameelsetest üleskutsetest kaugemale asi ei lähe. Nii oligi. President ei sõandanud teha Kongressile ettepanekut fašistliku terroriorganisatsiooni keelamiseks ega rakendada ka mingeid teisi mõjusaid abinõusid. Ühendriikides heidetakse vanglasse demokraatia, kodanikuõiguste ja õigluse eest võitlejaid. Fašistid tegutsevad karistamata.

Kui mõrvarid kohtu alla anti, keeldusid vandemehed neid süüdi tunnistamast.

Sellessamas verises krahvkonnas Loandeses, mille territooriumil hukkus Viola Liuzo, sooritasid rassistid varsti veel ühe elajaliku mõrva. Ilma mingi põhjusega tulistas šerifiabi kuklusklanlane Tom Coleman 26-aastaselt kodanikuõiguste eest võitlejat J. Danieli. Samal ajal haavas Coleman raskesli seljast vaimulik Richard Morrisrow'd. Šerifiabi tulistas neid mõni minut pärast seda, kui mehed olid lastud välja vanglast. Neid oli arreteeritud selle eest, et nad koos teiste kodanikuõiguste eest võitlejatega piketeerisid kauplusi, mis praktiseerisid rassilist diskrimineerimist.

Kohus Colemani üle sarnanes odava näitemänguga. Vandemehed vahetasid mõrvariga mõistvaid pilke. Istungil viibis kuklusklanlaste ametlik delegatsioon eesotsas Alabama

«suure draakoniga». Sellesse kuulus ka Viola Liuzo mõrvar Wilkins. Otsus kõlas: «Mitte süüdi.»

Kuid karistamata jäänud rassimõrvade poolest pole kuulus ainult Alabama. Selle kahtlase au eest võitlevad ka teised lõunaosariigid.

Kogu maailma vapustas kolme kodanikuõiguste eest võitleja tapmine Mississipi osariigis 21. juunil 1964. aastal.

Hukkunute laibad leiti tammi muldkehast. Kõik kolm olid tapetud püstolilaskudega. Tapjateks osutusid kohaliku võimu esindajad — šerifi abi ja tema asetäitja. Kurjategijaid ei süüdistatud mõrvas, vaid ainult tapetute «konstitutsiooniliste õiguste rikkumises» . . . nendelt elu võtmise teel.

Veel ühe rassistide ohvrina hukkus valge vaimulik. Ribb oli valge, ent pidas inimesi võrdseks nahavärvusele vaatamata. Elades koos naise ja nelja lapsega Bostoni getos Rockburys, tegi ta neegrite keskel suurt haridustööd.

Selmasse sõitis Ribb koos teiste kodanikuõiguste eest peetava võitluse aktivistidega, kellest paljud olid vaimulikud nagu temagi. Koos kahe kolleegiga jalutas Ribb 9. märtsil tänaval, kui neli kuklusklanlast nad kohviku «Silver Moon» ees kinni pidasid. «Hei, sina, neeger!» hüüdis Ribbile üks neist ja virutas talle kumminuiaga pähe. Kõik kolm peksti metsikult läbi. Kahe päeva pärast suri Ribb haiglas.

Kogu maal puhkes protestiform. Kongressis avaldati tapetu perekonnale kaastunnet. Ametiühingud esitasid protestiavalduse. Asi omandas Ühendriikide jaoks ebameeldiva rahvusvahelise kõla. Politseil ei jäänud üle muud kui mõrvapid arreteerida. See polnud raske — neid tundsid kõik. Kohtuprotsess toimus detsembris. Kuid vandemeestel kulus täpselt 95 minutit, et kurjategijaid õigeks mõista.

«See mõrv nagu paljud teisedki on selle terrori otsene resultaat, mis valitseb mõnes meie maa piirkonnas,» teatas Martin Luther King. «Seda millegagi provotseerimata kallal tungi ei saa vaadelda kui isoleeritud intsidenti üldise sallivuse ja vastastikuse mõistmise pinnal. Vastupidi, see on meie ühiskonna halvaloomulise haiguse tagajärg, mis võidutseb tänu organiseeritud vägivaldsemise ja vihkamise mahitamisele. James Ribbi tappis vihaorkaanide ja vägivaldpuhangute riigi kalk moraal.»

Alabama delegatsioonide ametlik delegatsioon

3 - Kõrrekeel

6. juunil 1966 asus Memphisesest Tennesseees mööda föderaalmaanteed US-51 Mississipi osariigi poole teele mõnevõrra ebatavaline rongkäik. Ees astus töömehesaabastes ja ruudulises suvepluusis noor meeldiva väljanägemisega mees. Veidi maad tema taga tuli trobikond reportereid ja fotomehi.

Meest ruudulises särgis kutsuti James Meredithiks.

Jah, see oli seesama Meredith, kelle ilmumine Mississipi osariigi ülikooli Oxfordis 1962. aastal kutsus välja rassipogrommi.

Nüüd oli tema eesmärk veenda Mississipi neegreid, et nad ei kardaks terrorit, taotleksid otsustavalt registreerimist valijate nimekirjadesse. Piibel käes, sammus ta Jacksoni linna poole. «Ma tahan heita väljakutse hirmule, kõikjale tungivale, kõikehaaravale hirmule, mis päevast päeva varjutab neegrite elu,» teatas James.

Võimud muutusid rahutuks. Niipea kui Meredith astus Mississipi osariigi territooriumile, ümbritseti ta valvesalgaga. Tosin politseinikku, šerifit ja FJB agenti asus talle kannule. Võimud ei tahtnud, et ühe retk muutuks paljude retkeks. Niisuguse eskordi ametlikuks ettekäändeks oli Meredithi kaitsmine kallalekippumiste eest. Kui aga Hernando linnakese juures astus maanteele püssiga mees, jooksid politseinikud ja FJB agendid laiali. Kõlas lask. Tabatud haavnilaengust, Meredith kukkus... Maaslebaja pihta anti veel kaks lasku. Relvastatud politseinikud ja FJB agendid vahtisid seda ükskõikself pealt. Fotomehed jõudsid teha sensatsioonilised, hiljem kogu maailmas tuntuks saanud ülesvõtted, kuidas haavatud Meredith püüab ennast püsti ajada.

Õnneks ei olnud haavad surmavad.

Bandiitlik kallaletung föderaalmaanteel US-51 kutsus neegriavalikkuses esile sügava meelepaha. Kodanikuõiguste liikumise liidrid eesotsas dr. Kingiga teatasid, et nad jätkavad Meredithi retke ja viivad selle lõpule. Retk hirmu vastu laienes ja kasvas.

Louisi (Mississipi) linnakese juures keeras rühm retkest osavõtjaid eesotsas Martin Luther Kingiga kõrvale, et minna

«vennaarmastuse» linna Philadelphiasse, kus 1964. aastal tapeti kolm kodanikuõiguste eest peetavast liikumisest osavõtjat.

Ajakiri «Time» kirjeldab seda käiku järgmiselt:

«Krahvkonna kohtuhoone juures astus Kingile kõnniteele ette turske politseinik. See oli šerifiabi Price. «Kas mitte teie ei heitnud tol korral türmi Schwernerit ja teisi?» küsis King. «Mina ikka,» vastas Price uhkeldades.

Kõnniteelt minema aetud, alustas King otse sõiduteel jutlust tapetute mälestuseks. «Me kõik tunneme krahvkonda, kus tapeti metsikult Andrew Goodman, James Chaney ja Michael Schwerner.» Price'i poole pöördudes ütles King: «Mul on tunne, et nende mõrtsukad on praegu kuskil siin meie lähedal.» «Nad seisavad sul selja taga,» lausus irvitades üks valgeist logardeist juuresolijate vaimustatud naeruiagina saatel. «Ma ei karda,» ütles King, «parem olen juba surnuna hauas kui ori.» «Me aitame sind!» pistsid valged hirnuma.

Päris põrgu puhkes siis, kui grupp edasi liikus. Ühele neegrile lendas kivi vastu rinda. Õhus välkusid pudelid. Kõnniteedelt söötsid kümned valged, käes kumminuiad ja noad, kolonni kallale. Neegrinoormehed hakkasid end kaitsma. Vahele segasid siiani apaatsed politseinikud.»

Õhtuks jõudsid marsist osavõtjad Mississipi linnakesse Kantonisse. Seesama «Time» kirjutas: «Kantonisse saabus ligi 3000 neegrit, kes hakkasid murule telke üles lööma. Lähikonda kogunes enam kui sada liikluspolitsei sõdurit, šerifiabi ja kohalikku politseinikku. «Siin ei ole lubatud telke üles panna,» teatas linnavalitsuse esindaja. Telgid tõusid endist viisi. «Kui vaja, paneme me kõik Mississipi vanglad täis,» ütles Martin Luther King.

Vastuseks lõgisesid püssilukud. Politseinikud lähenesid. Kümnekond meetrit enne marsist osavõtjaid nad peatusid ja tõmbasid gaasimaskid pähe. Kostasid tuhmid plahvatused, oranživärviliste välgatuste kohale tõusis mürgine udu. Rahvahulka lendasid kümned punased, valged ja sinised kanistrid pisargaasiga.

Poollämbununa roomas gaasipilvest välja roosas kleidis tüdruk ja kaotas politseinike jalge ees teadvuse. Politseinik löi teda jalaga. Täis õudu surus suur grupp neegreid end vastu koolimaja kiviseina. Kolm politseinikku hakkasid nende hulka gaasikanistreid loopima. Matsusid kumminuiad. Määratud ja katkirebitud kleidis valge naine tuikus politseinike juurde.

«Kuidas küll võib nii julm olla?» nuuksus ta. «Kas te siis ei näe, et ka mina olen inimene.» «Selles ma küll veendunud ei ole,» mühatas üks politseinikest.

Sel õhtul sai Kantonis haavata umbes 50 marsist osavõtjat,» tegi «Time» kokkuvõtte.

Ometi kandis retk hirmu vastu vilja. Registreerimist taotleda julgenud neegrite arv kohekordistus neil päevil.

WATTSI TUHAT TULEKAHJU

Los Angeleses, mis venib pika ribana mööda Vaikse ookeani rannikut, elab 2 700 000 inimest. Nende hulgas on 600 000 neegrit, kellest enamik elab Watts'i rajoonis. Üle poole Watts'i perekondadest kiratseb mitmesuguste abirahade najal — enamasti on selleks toetus töötutele. Siin on tööta 34 protsenti töövõimelistest inimestest. Paljud neegrinoored, kes on olnud sunnitud jätma kooli, ei tea veel aastaid hiljem, mis on töö. Hääbuma määratud nooruse maailmaks nimetas Watts'i ajakiri «Newsweek». Rohkem kui veerandil Los Angelese neegriperekondadel on elujärg allpool ametlikult kerjuslikuks kuulutatud elatustaset. Veerand nende majadest on elamiskõlbmatud, ülejäänutes valitseb kohutav ruumikitsikus. Ent samas kõrval on Santa Monica luksusplaažid, kuulus Hollywoodi bulvar, toredus, privilegeeritute jultunud, väljakutsuv rikkus.

Politsei, mis koosneb peaaegu ainult valgetest, laseb vähimalgi ettekäändel käiku kumminuiad.

Sündmused algasid kolmapäeval, 11. augustil 1965. Öhtul arreteerisid kaks valget politseinikku Watts'is noore neegri. Nagu alati, viidi temagi minema jõhkralt, irvituste, käeraudadega klõpsutamise ja kumminuiaga kõhtuvirutamise saatel. Ümber kogunes inimesi. Politseinikud haarasid püstolid. «Tulistage! Tapke!» kisendas arreteeritu. Ta heideti politsei-autosse ja viidi minema.

Uudis levis silmapilkselt. Pool tundi hiljem loopis poolteisetuhandeline rahvahulk möödasõitvate luksuslimusiinide pihta kive, tühje pudeleid, lauajuppe, asfaldikamakaid.

Ilmus sada kiivris politseinikku. Käiku lasti kumminuiad.

Järgmine päev möödus ärevas ootuses. Keskööks valgus tänavaille üle 7000 neegri. Puhkesid tulekahjud.

Watts'i peamagistraalil Avaloni bulvaril peatasid neegrid autosid, tirisid neist valged välja ja peksid läbi. Mõistes, et see kõik kutsub välja julma arveteõiduse, püüdis tuntud neegerkunstnik ja kodanikuõiguste eest võitleja Dick Gregory rahvahulka vaigistada. Vaevalt jõudis ta võimendajasse mõned sõnad öelda, kui kõlas lask. Kuul tungis Gregoryle jalga.

13. augustil ilmusid tänavaile betoonpinkidest barrikaadid. Öösel andis osariigi kuberner Brown käsu kehtestada Wattsis komandanditund. Samal ajal käskis ta rahvuskaardi väeosadel rajooni hõivata. Getosse sõitis 40. tankidiviis. Algas arveteõiendus. Sõdurid kammisid tänavaid. Lõomasid tulekahjud, kostis purunevate klaasikildude klirinat, tärisesid kuulipildujad. Sõdurid avasid tule kõigele liikuvale.

Pogromm Wattsis kestis neli päeva. Arveteõienduse ohvreina langesid 28 neegrit, 3 valget ja ainult 2 politseinikku. Haavatuid oli 895, neist 747 rahulikku elanikku, enamasti neegrid. Arreteeriti 4070 inimest, neist rohkem kui 2000 anti kohtu alla.

996 hoonet hävis või sai vigastada. Kahjud ulatusid 200 milj. dollarini. Ajakirjandus kujutas asja nii, nagu oleksid neegrid sõdureid tulistanud kauplustest riisunud relvadega. Kuid ühtegi sõdurit ei saanud surma, vaid kümme rahvuskaartlast sai haavata. See räägib selget keelt Wattsis toimunud rahustusoperatsiooni iseloomust. See oli neegripogromm, niisugune, nagu neid on olnud ja on Ühendriikides.

Doktor Martin Luther King ei kiitnud Wattsis juhtunut heaks. Lennanud Los Angelesesse, ütles ta: «Ma kahetsen vägivalda väga. Vägivald on absoluutselt väär meetod. Teiselt poolt kahetsen ma samavõrd seda, et miljonid neegrid peavad endiselt elama getos. Neid valdab meeleheide...»

Kingi abiline Rastin ütles: «Minu arvates on põhjus selles, et töötud, lootustest ilmajäetud neegrinoored ei tunne end ameerika ühiskonna osana. Meie ülesanne on leida neile töö, korralik eluase, anda haridus, õpetada neid...»

«PIKK PALAV SUVI»

1967. aastal määras Lyndon Johnson oma kohtumise grupi kodanikuõiguste liikumise liidritega Valges Majas teadlikult 12. veebruarile — Abraham Lincolni sünni-aastapäevale. Nagu taolistel kohtumistel varemgi, rääkis ta valitsuse ja Kongressi siirast püüdest aidata neegerelanikkonda. Mõne päeva pärast avaldati tema läkitus Kongressile neegrите kodanikuõigustest, täis tundeküllaseid sõnu, kuid ilma ühegi konkreetse ettepanekuta rassismi väljajuurimiseks.

Ei möödunud kümnet päevagi, kui Mississipi rassistid demonstreerisid Johnsonile, kuidas nad tema üleskutseid kuulda võtavad. Natchezi linnas hukkus pommiplahvatuse läbi Värvilise Elanikkonna Progressile Kaasaaitamise Rahvusliku Assotsiatsiooni kohaliku osakonna laekur Warlest Jackson. Pomm oli pandud veoautosse, millega ta töölt koju sõitis. Vastuseks veeres üle Mississipi osariigi protestilaine. Nii süttis juba talvel esimene säde, millel oli määratud paisuda Ühendriikide ajaloos seninägematult võimsate neegri-ülelõõguste leegiks. Need ülelõõgused muutsid 1967. aasta suve kõige pikemaks ja kõige palavamaks suveks.

Iga päevaga lõomas võitlustuli üha heledamini ja heledamini. Aprillis ilmusid Tennessee osariigi pealinna Nashville'i tänavaile barrikaadid, millega üliõpilased kaitsesid end politsei eest. Tagajärg — 17 neegrit haavatud, 54 arreteeritud.

Rahunes Nashville, tõusis üles Louisville Kentucky osariigis. Demonstrantide vastu, kes nõudsid elamutes segregatsiooni keelamise seaduse elluviimist, paisati suitsupadrunit ja pisargaasiga varustatud politseisalgad.

Mai. Tormilised meeleavaldused Mississipi osariigi pealinnas Jacksonis ja Houstonis Texas. Kaks üliõpilast sai haavata.

«Ees on pikk palav suvi täis neegrите väljajuurimisi,» hoiatas King. «Talumatud tingimused, milles elab Ameerika neegrите enamik, põhjustavad sügavat meelepaha. Me lubame kulutada pool miljonit dollarit iga Vietnamis tapetud inimese kohta, samal ajal kui ameerika kehviku peale tuleb riigilt 53 dollarit aastas. Ameerika neegrите protestihäält pole veel kuulda võetud.»

Möödusid mõned päevad, ja tema kõne ähvardava kajana puhkesid rassirahutused Bostonis, linnas, mida Ühendriikides armastatakse nimetada Ameerika «vabaduse hälliks».

Kolm päeva käisid tänavalahingud Bostoni mustas getos, kuhu paisati tuhandeid politseinikke koertega. 47 inimest sai haavata, 61 arreteeriti. Kõik nad olid... neegrid. Sellised tagajärjed tõi siis endaga kaasa neegeremade poolt Bostonis sotsiaalkindlustuse komisjoni maja ees protestiks ametnike alandava ja solvava käitumise vastu organiseeritud istumisstreigi laialiajamine.

12. juulil löi leegitsema Newarki neegriget, kus kohutavates urgastes elab kokkusurutuna 210 000 inimest, kus laste suremuse ja töötute protsent on peaaegu kõige kõrgem kogu maal, kus tuberkuloos niidab inimesi tuhandete kaupa. Ta süttis vastuseks neegrist taksojuhi vahistamisele ja läbipekstmisele politsei poolt.

Kui siis viimaks kustusid tulekahjud ja Newarkis võttis maad rusuv, ärev vaikus, oli 26 inimest tapetud, 1200 haavatud ja 1300 arreteeritud.

Kogu Ameerikat vapustas foto ajakirja «Life» värvilisel kaanel: vereloigus lamab kaelast ja puusast raskesti haavatud kaheteistkümneaastane neegripoiss Joe Buss. Ta püksid on räbaldunud, kingad lagunemiseni kantud.

Teisel fotol seisab lamava Joe kõrval relvastatud politseinik, sigar hambus. Ta vehib karabiiniga, et nutvaid neegrifüdrukuid poisi juurest eemale kihutada. «Kõik, kes tahtsid Joele abi andmiseks läheneda, kihutasid politseinikud püssipärahoopidega laiali,» kirjutas ajakiri «Life».

Politsei tegutsemismeetodeist jutustas neegerpoeet Leroy Jones, kes arreteeriti Newarki tänavail. «See oli 1967. aastal pärast 14. juuli keskööd. Sõitsin koos sõpradega oma väikeses autos, ajades juttu ja kuulates raadiot. Kui jõudsimme South Orange Avenue nurgale, mis viib minu koju, pidasid meid kinni rühm valgetes kiivrites, karabiinidega politseinikke ning mõned defektiivid. Me arvasime, et nad tahavad kontrollida dokumente ja et siis lastakse edasi sõita. Kuid meid kamandati autost välja.

Kui ma autoukse avasin ja jala maha asetasin, rabas keegi defektiiv, keda mäletasin ühistest koolipäevadest, minust kinni ja nimetas meid röökides lurjusteks, kes olevat nende pihta tulistanud. Ma vastasin, et me pole kedagi tulistanud ja et ma mäletan teda kooliajast, tema aga löi mind näkku ja tõukas mu seljaga vastu autot.

Pärast tagus detektiiv mulle kogu jõust püstoliga kõhtu, nõudes: «Kus relv on?» Ma vastasin talle, et mul pole relva. Järsku ümbritses mind veel viis või kuus politseinikku, kes samuti hakkasid mind peksma. Korda viis löödi mulle kumminuiaga pähe ja kui ma maha kukkusin, püüdis mitu politseinikku mul metoodilise «töötlemisega» purustada käelabasid, küünarnukke ja õlgu. Üks püüdis mind kubemesse lüüa. Pekstes kordasid nad sõna «lojus» ja pärisid: «Kus reiv on?»

Peks jätkus politseifurgoonis. Pärast tõukasid nad meid autost välja ja lükkasid mind politsei peakorterisse viivast trepist üles. Järsku keegi politseinik röögatas: «Üks hetk!» ja virutas mulle kõhtu. Kukkusin...

Jaoskonnas küsisin ma politseiülem Spine'ilt, kas tema andis käsu mind peksta. «Kas tegid su tühaks, mis?» kostis ta ja hakkas naerma. Siis haaras politseinik mu kinni, käskis ära võtta püksirihma ja, ajanud käe mulle taskusse, tõmbas sealt välja rahatasku. Hiljem selgus, et ta võttis 65 dollarit ja tšekiraamatu.

Meid toimetati linnahaiglasse. Mind aheldati käeraudadega ratastooli külge. Politseiarstid õmblesid mul kinni kaheksa või üheksa haava ja üks neist tähendas kahjuröömsalt: «Oled salmitreial? Noh enam sa oma värsikestega niipea jännata ei saal!»

Seejärel saadeti meid jälle politsei peakorterisse Franklin Streetil, kus võeti sõrmejäljed. Kohtuhoones teatati formaalselt kohtuasja algatamisest. Prokurör nõudis, et maksaksin 25 000 dollarit, kui tahan vanglast kautsjoni vastu väija pääseda. Kohtunik oli sellega päri. Mind viidi Essexi krahvkonna vanglasse, kus pandi üksikkongi...

Nii märatsesid rassistid, ise kinnitades, et seavad vaid korda jalule.

Ent isegi kodanlik ajakirjandus konstateeris: neegrite väljaastumiste põhjus on sotsiaalne — see on meelegeide, mille on esile kutsunud elu rottidest kubisevates urgastes ja ukse kinnilöömine nende ees, kes otsivad tööd.

Olukorra leevendamiseks oleks vaja olnud võimsat otserünnakut viletsusele. Võimud aga vastasid repressioonide tugevdamisega. Esindajatekoda võttis vastu seaduseprojekti, mis oli suunatud rassilise diskrimineerimise kaotamise eest võitlejate vastu. See seadus ähvardab iga ameeriklast, kes võtab osa demonstratsioonidest ja miitingutest väljaspool oma osariiki, aresti, viieaastase vanglakaristuse ja 10 000-dollarise rahatrahviga.

«See on valitsuse «uus relv» võitluseks mässude vastu Ameerika linnades,» kirjutab «New York Times». Kuid juba neli päeva hiljem eelistas Ühendriikide valitsus kasutada ehtsaid lahingurelvi — püstoleid, kuulipildujaid, tanke ja isegi lennuvége.

«Nad tuleb koha peal maha lasta,» läks Kongressis keema senaator Robert Bird. «Ülestõusudele tuleb metsiku jõu abil lõpp teha.»

«Ultrate» leeri kuuluva seadusemehe nõudmisesse suhtuti mõistvalt.

24. juulil paluti Washingtonilt sõjaväelist toetust ja juba mõne tunni pärast pudenesid Johnsoni käsul rasketest transpordilennukitest 101. ja 82. õhuhundidiviisi sõdurid, keda juhtis kaitseministri eriabi Cyrus Vance. Dessandi objektiks oli USA autotööstuse pealinn Detroit. Michigani osariigi kuberneril George Romney'l läks sõdureid tarvis Detroidi «teise sordi» kodanike ülestõusu mahasurumiseks. Sõdurid pidasid tänavalahinguid, saanud käsu «tulistada kõike, mis liigub».

Politsei helikopteris neegrigeto kohal lennanud Romney ütles: «Detroit näeb välja nagu linn, mida on tabanud pommi-rünnak.» Neljateistkümnereuutmiilisel maa-alal registreeriti 750 tulekahju.

Neegrigeto uues vulkaanipurskes hukkus 41 inimest, poolteist tuhat sai haavata. Arreteeritute arv ületas 2000. Detroidile järgnesid Milwaukee, Chicago ja kümned teised linnad.

Ameerika ärahirmutatud seaduseandjad haarasid jälle repressiooninuia järele. Nad ei tahtnud kuulda võtta Martin Luther Kingi hoiatust: «Ameerika linnu vapustanud ülestõuse saab peatada vaid sellega, et neegritele antakse tööd.» Nii ütles ta telegrammis president Johnsonile.

«Ülestõusud,» lisas King, «on nende keel, keda ei taheta kuulata.»

Kingi kujukas ütlemine leidis täielikku kinnitust järeldustes, milleni jõudis Illinoisi osariigi kubeneri Otto Kerner'i juhtimisel töötanud erikomisjon.

KAHEKS LÕHESTATUD ÜHISKOND

«Mis siis juhtus? Miks see juhtus? Mida teha selle vältimiseks tulevikus?» seadis komisjon küsimused. Tema järeldus oli selline:

«Et neile küsimustele vastata, tutvusime me laia probleemideringiga, korraldasime uurimisi. Me käisime linnades, kus olid olnud rahutused. Me kuulasime ära palju tunnistajaid. Me püüdsime toetuda meie maa eri piirkondade spetsialistide nõuannetele.

Ja siin on nüüd meie peamine järeldus: meie maa on lõhenemas kaheks ühiskonnaks — mustaks ja valgeks, mis on separaatsed ja ebavõrdsed oma seisundilt.

Möödunud suve rahutustele järgnenud reaktsioon kiirendas liikumist selles suunas ja suurendas lõhet. Diskrimineerimine ja segregatsioon eksisteerivad ameerika elus ammu; nüüd ähvardavad nad kõigi ameeriklaste tulevikku. Selle rassilõhe süvenemine ei ole paratamatu. Lõhenemist võib peatada. Valikuvõimalus on veel olemas. Meie peamine ülesanne seisneb õige valiku tegemises ja rahvusliku ühtsuse hädavajalikkuse rõhutamises. Meie praeguse kursi jätkamine viiks ameerika ühiskonna edasisele polariseerumisele, lõppkokkuvõttes aga me põhiliste demokraatlike väärtuste hävimisele.

Alternatiiv on niisiis järgmine: mitte pimedad repressioonid ega kapituleerumine seadusetuse ees, vaid meie ühiste võimaluste rohkendamise kõikide hüvanguks ühtses, monoliitses ühiskonnas.

Segregatsioon ja vaesus on sünnitanud rassigetodes sellise hukutava keskkonna, millest enamikul valgetest ameeriklastest pole vähimatki ettekujutust.

Valged ameeriklased pole kunagi täielikult mõistnud, et valgel ühiskonnal lasub getode tekkimise ränk süü, neegrid aga ei suuda seda eales unustada. Valged institutsioonid sünnitasid selle nähtuse, valged institutsioonid säilitavad seda, valge ühiskond aga vaatab sellele läbi sõrmede.»

«Ühendriigid on rassistlik ühiskond.» Sellele pisut hilinevad järeldusele tuli ajaleht «New York Times», kui oli tutvunud «kodurahutuste» presidendikomisjoni aruandega, mis

konstateeris: «Valge rassism kannab peamist vastutust selle plahvatusohtliku segu eest, mis on pärast Teise maailmasõja lõppu kogunenud meie linnadesse.»

«Mässude» ajal mängis Ameerika kodanlik ajakirjandus ässitaja osa. Ta levitas hüsteeriat, õhutas metsikule arve-õiendamisele mustanahaliste ameeriklastega, kes olid astunud välja valge rassismi vastu. Komisjonil tuli paljastada mõned müüdid, mis ajakirjandus ja võimud olid loonud möödunud suve «mässude» mahasurumisel.

Üks neist müütidest kinnitas, nagu oleksid neegersnaiperid katustelt valgeid tulistanud. Tegelikult aga, nagu komisjon kindlaks tegi, pidasid snaiperilahinguid enamasti hoopis politsei või siis rahvuskaart. Newarki politseidirektori Spine'i ütluse järgi olevat tulnud ette sedagi, et politsei ja rahvuskaart teineteisele jahti pidasid. Tulistamine ja selle ohvrid kirjutati muidugi neegrите arvele. Teine müüt, mille komisjon kummutas, mõeldi välja FJB-s. Selle direktor Hoover püüdis omal ajal kogu maailma veenda, et rassirahutused on vandenõu vili. Kerneril ja tema komisjonil tuli tunnistada, et nad ei leidnud vandenõust jälgegi.

Komisjon tuli oma ettekandes välja mitmesuguste soovitus- tustega: tagada neegrитеle 2 miljonit töökohta, anda neile miljoneid kortereid, seada korda koolimajad. Muidugi ei unustatud ka sääraseid abinõusid nagu politsei tugevdamine, selle organisatsiooni tõhustamine jne. Mis neisse kõlavatesse lubadustesse puutub, siis, nagu teafas New Yorgi ajaleht «Daily News», «pörkasid nad Kongressi teravalt vaenulikule vastuseisule». «Komisjoni soovitused ei arvesta nende elluviimiseks vajalike kulutuste mahtu,» märkis pahaks pannes ajakiri «Time».

Samal ajal konstateeris «Newsweek»: «Neegrите ja valgete eraldumine on muulluse suvena suurenenud. Selle polariseerumise põhjus on silmanähtav: peaaegu üldse pole parandatud alandavaid elamistingimusi getodes. Nõuetele mitte- vastavad elamud, ülekoormatud koolid, meeletu tööpudus — see kõik hoiab neegreid Ameerika põhjas. Liiga tihti kärbitakse või katkestatakse vahendite puudumise tõttu föderaal- või kohalikke programme, mis seda liiki pahede kõrvaldamiseks vastu on võetud.»

Agas repressiivsed soovitused? Valitsus ei kaotanud aega asjata. Esinedes Senati relvastatud jõudude komisjonis, teafas armeeminister Stanley Resor, et Pentagon on Ameerika linnade jaoks juba välja töötanud lahinguoperatsioonid, mis

on niisama detailsed kui need, mida valmistatakse ette Kagu-Aasia jaoks.

Linnarahutuste mahasurumiseks eraldati eliitväeosad — seitse spetsiaalset armeebrigaadi.

Minister teatas komisjonis, et karistusoperatsioonideks hakatakse ohvitseride ette valmistama erikoolis Fort Gordonis (Georgia osariik). Pentagon lõi ka karistusvägede varustamise erisüsteemi.

«Kuulikindlad vestid, megafonid, prožektorid, granaadheitjad pisargaasigranaatidega on juba valmis pandud salajastesse ladudesse üle kogu maa,» kirjutab ajakiri «Time». Et kiiremini jõuda kohtadesse, kus puhkevad rahutused, on piki ida- ja läänerrannikut kogutud ladudesse varustust kahele jalaväediviisile. Linnade kohta, kus võib puhkeda mäss, valmistatakse ette kaarte, andmeid vägede asetusest ja transportivahenditest. Rassirahutuste puhul kutsutakse armeelinnadesse korda taastama.

Pärast Kingi tapmist paisatigi armeetegevusse.

Nüüd, kus verised sündmused Ühendriikides on võtnud kodusõja mastaabid, kutsuvad ametivõimud endale liitlaseks Martin Luther Kingi vaimu, kuulutades ta mittevägivalda apostliks, kes, tõsi küll, langes vägivalda ohvriks.

King pooldas tõepoolest mittevägivaldseid võitlusmeetodeid. Kuid see ei tähenda sugugi, nagu pooldanuks ta kurjusele jõuga mittevastamist. Tema ju ennustaski niisuguste sündmuste võimalikkust, mis leidsid aset pärast ta surma, ja selgitas, miks see nii on. Ta oli võitleja ja poliitiline taktik, kes otsis optimaalseid meetodeid tegutsemiseks konkreetsetes situatsioonides vastavalt suurele eesmärgile kaotada rassism Ühendriikides.

Effekujutuse tema tegelikest poliitilistest vaadetest annab ta viimane raamat «Kuhu me läheme — kaosesse või ühtsuse poole?», mis ilmus möödunud aastal New Yorgis. King tundis suurepäraselt kõiki rassiprobleemi psühholoogilisi nüansse. See teema on läbi uuritud kümnetes ja sadades raamatutes. Ometi rõhutas King, et kõige alus, kurja juur peitub orjuses, mis tekkis majanduslikel põhjustel. Orjusel oli tähtis osa Ühendriikide majanduslikus arengus. King kirjutas, et «selle sanktsioneerisid ja seda kaitsesid valitsusasutused üheainsa mõttega — toota kaupa, mille müügist saadava kasumi omandasid eraisikud».

Rassismi ideoloogiline põhjendus, nagu oleksid neegrid poolinimesed, mõeldi välja hiljem, see ei tulenenud jumalast seatud korrast. Nagu rõhutas King, «sünnitas doktriini valgete üleolekust püüd moraalselt õigustada seda kasumisaamise süsteemi.»

Esimene Ameerika president, esimene ameerika «demokraatia» rajaja ei mõistnud orjust kordagi hukka. Tal endal oli 160 orja. Kui George Washingtoni peas tekkiski selles suhtes kahtlusi, ei jaganud ta neid oma kaasaegsetega, kui mitte arvestada üht vihjet erakirjas.

USA konstitutsiooni järgi — artikkel 1, alajaotus 2, paragrahv 3 — on neeger juriidiliselt, oma õiguste ja kohustuste mahult inimene vaid 60% ulatuses. Faktiliselt, täpsustas King, on ta inimene vaid pooleldi. Pool kõikidest USA neegritest

elab korterites, mis ei vasta nõuetele, ja nende sissetulekud on poole väiksemad valgete omast. See-eest on neegrite hulgas kaks korda rohkem töötuid ja kaks korda suurem laste suremus. Nagu ütleb King, on neil «valgetega võrreldes elus kaks korda vähem head ja kaks korda rohkem haiba».

Nii on olnud alati ja loomulikult kajastub see neegrite maailmatunnetuses, maailmavaates ja psüühikas. «Olla neeger Ameerikas tähendab naeratada siis, kui tahaks nutta, tähendab elada füüsilises mõttes, kuid olla surnud psühholoogilises mõttes. See tähendab, et algul raiutakse teil jalad alt, pärast aga süüdistatakse teid selles, et olete sant. Paljud valged USA-s on praegu arvamusel, nagu oleks viimase aastakümne jooksul loodud mehhanism, mis küll aeglaselt, kuid see-eest kindlalt viib asja healt paremale.» Kuid, kinnitab King, just «seda pole juhtunud. Kõiki kodanikuõiguste seadusi rikutakse märksa sagedamini, kui neid täidetakse».

Ajalugu kordub. Orjade vabastamist 1863. aastal võrdleb King inimese vabastamisega pikaajalisest vangistusest, mil tema ees avanevad vangla väravad ja teda palutakse armastusväärset minna, kuhu jalad kannavad; kuid talle ei anta ei bussiraha, ei riideid, et katta keha, ei õiglast rahalist kompensatsiooni ega kolimisraha, et aidata tal leida kohta ühiskonnas. Vabanemine tähendas vabadust... nälga surra.

Umbes sama sünnib praegu. 1954. aastal kuulutas Ülemkohus segregatsiooni koolides konstitutsioonivastaseks, kuid vastu ei võetud ühtki plaani, mille alusel integratsiooni ellu viia: «Samuti nagu Kongress 1868. aastal võttis vastu kodanikuõiguste seaduse ja keeldus seda ellu viimast, võttis ta kodanikuõiguste seaduse vastu 1964. aastal ja keeldub seda praeguseni täielikult ellu viimast,» ütles King. Selle tagajärjel, nagu kirjutas neegerkirjanik Louis Lomacks, on «neegrite hulgas vihal ja ärevil. Neid on tüüdanud pikalevenivad parlamendilahingud, mis lõpevad määrustega paberil.»

«Hinnates neegrirevolutsiooni seniseid tulemusi, võin järeldada, et astutud on vaid esimene samm ja mitte rohkem,» teeb King võitlusest kokkuvõtte. Sealjuures rõhutab King, et «neeger pole Ameerikas midagi saavutanud ilma pideva surve ja agitatsioonita».

Nüüd on üheõiguslikkusliikumise teele kerkinud uus takistus. See on «valge bumerang» — maa valge elanikkonna eitav reaktsioon neegrirahutuste suhtes. Isegi rassistlike arveteõiendusi on hakatud õigustama viidetega «valgele

bumerangile» — näete, enam ei jätkunud kannatust taluda neegritelt tulevaid solvanguid.

King juhib tähelepanu sündmuste ajalisele järgnevusele: rassism hoogustus enne nõndanimefatud rahutusi ja äärmusliku loosungi «Võim mustadele» ilmumist.

King esitab rahutuste kohta oma seletuse: mõni aeg pärast uue kodanikuõiguste seaduse vastuvõtmist 1965. aastal avastasid neegrid oma üllatuseks, et nende õigustega pole lood endisest paremad, vaid on isegi halvemad. Kingi arvates on selle põhjuseks valge elanikkonna muutunud suhtumine neegriprobleemisse. Oma enamikus on nad nõudnud neegrite viisakamat kohtlemist, ent «kunagi pole nad tegelikult olnud valmis aitama neegreid vabaneda viletsusest, ekspluateerimisest ja teistest diskrimineerimise vormidest». Valge Ameerika, ütleb King, oli piitsa vastu, millega šerif neegrit nüpeldas, kuid ta avaldas täielikku ükskõiksust tõelise võrdsuse jaluleseadmise suhtes. Julmuse puudumine ei tähenda veel vendlust, tülide puudumine ei tähenda veel, et perekonnas valitseb üksmeel.

Muidugi, tõelise võrdsuse pooldajaid on ka valgete hulgas. Kuid Kingi arvates on nad vähemuses ja nende mõju fasaakaalustub kuklusklanlaste rassistliku vähemusega. Enamik ameeriklasi asub nende kahe pooluse vahel ja pole nõus ette võtma midagi olulist neegrite üheõiguslikkuse nimel. Isiklik rahu on nende jaoks tähtsam. Vahel kipuvad nad arvama, et neegrid on nagu juba küllalt saanud — mida nad veel tahavad. King märgib, et neegrite võitluse esimeste aastate võidud ei läinud valgele Ameerikale midagi maksma. Ta ei kandnud lisakulusid, lubades neegritel juua kohvi kohvikutes, istuda pargipingile, töötada raamatukogus või ööbida hotellis. Mingeid erilisi kulutusi ei nõudnud ka muudatuste tegemine valijate registreerimise korras. Emotsionaalne ümberhäälestumine ja loobumine mõningatest harjumustest, millest nii palju räägiti ja kirjutati, polnud samuti nii väga valuline.

Hoopis teine asi on kindlustada neegritele võrdne õigus haridusele, tööle, korralikule eluasemele. Siin tuleks iseenast koomale tõmmata, ja paljud võrdõiguslikkuse teoreetilised pooldajad valgete hulgast osutusid selleks mitte valmis olevaiks. Enamgi, nad tundsid, et nende heaolu on ohus.

Neegrid omalt poolt, nagu ütleb King, esialgu uskusid presidenti, pressit, jutlustajaid, kes kuulutasid, et 1965. aasta

seaduse vastuvõtmisega said nad teistega võrdõiguslikeks inimesteks. Kui nad aga veendusid, et neid on jälle petetud, valdas neid kibe pettumus ja tigiduski. Tekkis pind «korrarikumisteks».

«Olla meie maal neeger ja teadlik inimene tähendab viibida peaaegu kogu aeg raevuseisundis,» märgib tuntud neegerkirjanik James Baldwin.

Demonstratsioonid ainult ajavad valgeid vihale, öeldi Kingile. Ei, vastas tema, nad toovad vaid lagedale olemasoleva, kuid sügavale peidetud tigiduse. Kas kõhukoopa avanud ja seal vähkkasvaja avastanud arsti saab süüdistada selles, et tema on selle põhjustaja? Neegrите väljaastumised, rõhutab King, tõendavad, et meie ühiskond on haaratud vihkamise ja rassismi vähktõvest. Mitte meie pole vähktõve põhjus, me ainult avastasime selle. Alles pärast vähktõve avastamist saab haigust välja ravida.»

Nii valge kui ka värvilise elanikkonna hirm võimalike röövimiste, tulekahjude ja tulistamise ees on mõistetav. Kuid valged ei tohi kõrvale hiilide vastutusest ja minna neegrите kõigis surmapattudes süüdistamise kergele teele, toonitab King. Nad peavad «nõrdimusega tõusma oma linna, osariigi ja föderaalvõimude vastu ning nõudma neilt selliseid reforme, mis õieti ainsatena suudaksid neid kaitsta».

Kuid valged ei tee seda, soodustades sellega äärmuslike tendentside ilmumist neegriliikumisse.

Ja nii juhtuski, et Mississipis, osariigis, mis on valgete poolt võimu kuritarvitamise sümboliks, heisati loosung «Võim mustadele!». See loosung, kirjutab King, «sündis meeleheite ja pettumuse haavadest. See on igapäevase, kustumatu valu karjatus.» Kingi arvates võib selle loosungiga nõustuda, kui mõista seda üleskutsena konstruktiivsele ja seaduslikule tegutsemisele neegrите õiguste kaitsel. Ent sõnad «Võim mustadele!» loovad mulje, nagu oleks jutt mustanahaliste ülemvõimust, mitte aga nende võrdõiguslikkusest. Need sõnad kujutavad endast «emotsionaalset kontseptsiooni», mis võib neegriliikumisele kahju tuua.

King vaidleb vastu nendele, kes käsitavad loosungit «Võim mustadele!» pahupidi pööratud rassismina. Selle loosungi pooldajad ei kuuluta ennast kõrgemaks rassiks. Samal ajal on see mustade separatismi ideoloogia, mis näeb neegrите jaoks ette mingit eraldi teed «töötatud maale». «Ometi pole neegri jaoks pääs isoleerituses,» rõhutab King. «Pole vaja president Johnsonit,» kirjutas King, «meile meelde tuletada»

maks, et mässulised neegrid on kümnekordses vähemuses. Peale selle ei tee must nahavärv selle kandjat veel auto- maatselt veatuks. Neegrите hulgas on ka mugandujaid. Neegr- ritele on võiduks tarvis liitu valgetega.»

«Kes me oleme?» küsib King. «Me oleme orjade järel- tulijad. Kuid me oleme ühtlasi ameeriklased». Seepärast ei lähe Kingi arvates tee võrdsusele läbi separatismi, läbi mingi «musta rahvuse» moodustumise ameerika rahvuse sees. Tee võrdsusele kulgeb läbi harmoonilise ameerika rahvuse loo- mise, kes ei jaguneks nahavärvuse järgi.

Võitluses pole põhiliseks mitte rassismi-, vaid sotsiaalne probleem. «Selles kontekstis on loosung «Võim vaestele» rohkem omal kohal kui loosung «Võim mustadele»,» kirjutab King, ja ajalugu näitab, et neegrите ja valgete liit mängis tihti «võimsat konstruktiivset osa».

Neegrid võivad arvestada koostööd kahe valgete gru- piga — nendega, kes seab demokraatlikud printsiibid kõr- gemale privileegidest, ja nendega — neid on enamik —, kes kannatavad koos neegrитеga ja kes «nendega võrdsel määral võidavad sotsiaalsest progressist».

Kuid ennekõike tuleb neegritel endil ühineda. See on eduka võitluse põhitingimus. «Massilistest rahumeelsetest demonstratsioonidest on vähe,» ütleb King. «Neid tuleb täien- dada pideva organisatsioonilise tegevusega.» King püüdis neegerelanikkonnas väsimatult äratada poliitilist teadikkust ja kutsus üles valama nende protesti kindlasse võitlusorga- nisatsiooni.

Neegritel pole kunagi olnud oma ühtset organisatsiooni, mis oleks neil aidanud võidelda rassismi vastu. Sel põhjusel pole neil organisatsioonitraditsioone, on aga traditsiooniline killustatus, samuti kui küünilis-ükskõikne suhtumine poliiti- kutesse, kes on neid minevikus nii tihti petnud.

King arvab, et võitluse jätkamiseks peavad USA neegrid äratama endas väarikustunde, mille mitusada aastat kestnud diskrimineerimine on maha surunud; äratama endas ühtsus- tunde, ühiskondliku teadikkuse; nad peavad täielikult kasu- tama juba kättevõidetud õigusi; haarama võitlusse kaasa nn. keskklassi neegreid; astuma välja liidus teiste organisatsoo- nidega, näiteks mõnede ametiühingutega või kirikutegelase- tega, püüdes leida nendega ühiseid huve; võitlema neegrите apoliitilisuse vastu; olema «energilised poliitilised aktivistid»; kasvatama endile juhte.

«Püüda teostada radikaalset reformi ilma sobiva organi-

satsioonita on sama mis üritada sõitmist tüürita laeval,» teeb King kokkuvõtte.

Kõige tähtsam on valgetega koostöö probleem, kusjuures võrdeliselt neegriliikumise edusammudega on oodata raskesti suurenemist selle koostöö teel, hoiatab King. «Valgetel liberaalidel» on raske mõista, et võrdsete võimaluste tagamine tähendab mõningate eesõiguste loovutamist neegritele sellepärast, et nad neist võrdsetest võimalustest sajan-deid ilma olid.

«Ühiskond, mis sajan-deid rakendas spetsiaalseid abinõusid neegritele vastu,» selgitab King, «peab nüüd rakendama spetsiaalseid abinõusid nende kasuks, et tagada neile võimalust võistlemiseks õiglasel ja võrdsel alusel.»

«Veenda selles valgeid liberaale ei ole kergem kui võidelda äärmuslike organisatsioonidega, nagu Ku-Klux-Klan või John Birchi Ühing. Ja ometi saab ainult sel teel täielikult integreerida rasse Ühendriikides.»

King unistas rahvaste sõprusest Ameerika pinnal. Elu klaweril saab mängida vendluseviise vaid siis, kui tunnistatakse, et mustad klahvid on niisama tähtsad, vajalikud ja ilusad kui valged.

Ta ei mõistnud, et sellise idüllilise pildini on veel palju maad, et veel aastaid tuleb pidada võitlust, ja seda laial rindel — mitte ainult neegrile kodanikuõiguste eest, vaid kogu ameerika ühiskonna muutmise eest, selles ühiskonnas valitseva ekspluateerimise vastu, selles ühiskonnas võimutseva militarismi vastu.

VÕITLUSES RAHU EEST

Esiailgu ei astunud King välja Vietnami-sõja vastu, leides, et see probleem pole tema võitlusega neegrите õiguste eest otseselt seotud. Ent õige pea viis võitluse loogika ta Ameerika agressiooni vastaste leeri. Teda püüti peatada, hoiatati: ärge pange ühte kaht eri asja — sõda ja kodanikuõigust. Ei, vastas King, neid ei pane ühte mitte mina, vaid elu. Tegelikult on see üks küsimus — Ameerika saatuse küsimus.

Täpselt aasta enne oma hukkimist, 4. aprillil 1967, pidas King New Yorgis Riverside Drive'i kirikus ajaloolise kõne.

Selles loetles ta põhjused, mis sundisid teda tõstma protestihäält rämpse Vietnami-sõja vastu.

«Ennekõike,» ütles King oma kuulajatele, «avastasin ma, et see vähene, mida viimastel aastatel oli võitluses kodanikuõiguste eest õnnestunud saavutada, ja eriti ametlikud lubadused pidada sõda vaesuse vastu on Vietnami-sõjaga muudetud nulliks.»

«Ma jälgisin,» ütles ta, «kuidas sõjast hullunud ühiskond seda vaesusega võitlemise programmi kärpis, lämmatas ja selle siis kui tühise poliitilise mänguasja kõrvale heitis. Ma teadsin, et niikaua kuni Vietnam kisub Ameerikalt inimesi, teadmisi ja raha, ei eralda see iialgi vahendeid ega leia endas küllaldaselt energiat võitluseks vaesusega.»

«Edasi,» ütles King kuulajatele, «sai aga sõda ise vaestega julma manipuleerimise näiteks. Kui võtta arvesse neegrите osa riigi elanikkonnas, siis hukub neid Vietnamis kaks korda rohkem kui valgeid; ja nad hukuvad asjata.»

Me saadame neegrinoormehed, kelle meie ühiskond on invaliidistanud, 8000 miili taha Kagu-Aasiasse — garanteerima vabadust, mida nad pole näinud Edela-Georgias ega Ida-Harlemis.

King mõistis oma kõnes vihaselt hukka genotsiidi, sõja vietnami rahva hävitamiseks, mida Ühendriigid peavad «demokraatia» kaitsmise naeruväärsel ettekäändel, tegelikult aga, nagu ütles King, Saigoni hunta kaitseks ja Vietnami muutmiseks oma kolooniaks.

23. aprillil 1967 kuulutas King välja «Vietnami suve», seades üheks päevaülesandeks võitluse sõja ja Ühendriikide

ükskõik millise teiste maade asjadesse vahelesegamise vastu. Iga ameeriklane, väitis King, kellele tema südametunnistus ütleb, et Ühendriikide sõda Vietnamis on ebaõiglane, peab sõjaväeteenistusest keelduma.

Järgmisel päeval arvustas tollaegne Ameerika vägede ülemjuhataja Vietnamis William Westmoreland teravalt sõjavastast liikumist Ühendriikides, nimetades seda järjekordselt vaenlase aitamiseks sõdurite võitlusvaimu õõnestamise teel.

Ameerika õpetab oma elanikele vägivalda. «Neegripoisid ja -tüdrukud,» kirjutas King, «näevad, kuidas Ameerika saadab neegrinoorukeid napalmiga põletama vietnamlasi, tapma mehi, naisi ja lapsi.» On loomulik, et «neis tekitab peettumust föderaalvalitsus, kes on ilmselt rohkem huvitatud võidust halvas sõjas Vietnamiga kui võidust viletsuse üle omaenese kodus».

Sõda Vietnamis ei tee tühjaks mitte ainult riigikassat, ta teeb tühjaks ka ameerika rahva hinge. King mõistis seda hästi. «Vietnami-sõda,» ütles ta, «kindlustas veelgi reaktioonisüsteemi Ameerikas, tugevdas sõjatööstuslikku kompleksi. Ta halvas riigi elu, seadis kogu maailma tuumakatasstroofi äärele, õõnestas kogu maailma silmis ameeriklaste huve ja moraaliprintsipe.

Enne kui mõista hukka getode rõhutatud asunike vägivalda, ütles King, tuleb tõsta protestihäält «peamise vägivalda vastu kaasaegses maailmas mu oma valitsuse poolt.

Kui kord ameeriklase hing osutub lõplikult mürgitatuks, siis on üheks selle põhjuseks Vietnam.»

Vietnam on Ameerika imperialismi ajaloolise arengu resultaat. Oma artiklis ajakirjale «Look», mis ilmus juba pärast Kingi surma ja millest sündmuste käigu tõttu sai tema poliitiline testament, kirjutas ta: «Ameerika löikab häbi vilja, mida tema neegerelanikkonnale hariduse ja poliitiliste õiguste keelamise ning tema majandusliku ekspluateerimisega on põlvkondade vältel külvatud. Ja nüüd, peaaegu sada aastat pärast orjuse kaotamist, saab rõhumise ja rassismi pärand plahvatuses meie linnades ning meie tänavatel voolab meelegibeduse ja tigiduse laava.»

«Oma kibeda kogemuse põhjal me teame,» hoiatas King, «et valitsusel ei ole rassilise ebaõigluse kõrvaldamisega kiiret seni, kuni mingi dramaatiline sündmus ei sunni teda seda tegema. Me teame ka — kuigi ametlik Washington võib seda mitte teada —, et neegrite praegune meeoleu võib iga hetk viia raevuka plahvatuseni.»

King toonitas: «Kui truu ma mittevägivaldse tegutsemise põhimõttele ka ei ole, tuleb mul faktidele näkku vaadata: kui me üleskutse Washingtonis positiivset vastukaja ei leia, lähevad paljud neegrid üle vägivallale. Rahutused linnades on nagu häirekell öös, mis hoiatab, et rõhutute huvide ignoreerimise tõttu käriseb meie sotsiaalne kord kõigest ömblustest . . .»

Ma olen veendunud, et rahutuste jätkudes kindlustub USA-s parempoolsete elementide positsioon ja asi lõpeb sellega, et võim linnades läheb üle selle tiiva pooldajate kätte ning sündmused hakkavad arenema fašismi suunas, mis toob palju häda kogu rahvale . . .»

Pärast seda, kui King sidus neegrite õiguste eest võitlemise võitlusega Ameerika Vietnami-agressiooni vastu, tõusis reaktsioon tema vastu rünnakule laial rindel, kohkumata tagasi isegi kõige alatamate võtete ees. Teda süüdistati kõigis surmapattudes. Teda rutati kuulutama varjatud kommunistiks, kes koguni õppinud kommunistlikus koolis. Kongressi Esindajatekoja liige Ashbrooke ütles: «Ma arvan, et King on teinud Kommunistliku Partei heaks rohkem kui ükski teine inimene viimase aastakümne jooksul.»

King ei olnud kommunist. Ta ei kaitsnud kommunismi, kuid ta oli pimesa antikommunismi vastu. Ta unistas võimatust — viia ellu ameerika «demokraatia» kaunid ideaalid, mis eksisteerivad vaid paberil.

King ütles, et antikommunism «võib saada Ühendriikidele hukatuslikuks». Antikommunismi ei saa seostada võitlusega neegrite õiguste eest, sõja ja viletsuse vastu. «Kaasaegses maailmas on kommunism tõsiasi ja seda ei tohi kasutada ettekäändena sõja eskaleerimiseks Hanoi või kogu vietnami rahva vastu, kel on õigus valida oma valitsust ja oma sotsiaalset korda.»

Ta eksis, lootes ameerika «demokraatia» ideaalides leida revolutsioonivaimu. Need ideaalid kuuluvad õõnsa poliitilise retoorika valdkonda, mis vohab Ühendriikides neegripogrommide kõrval. Tegelikkus on aga Ameerika imperialism, mis võitleb Kingi ideaalide vastu ja mis õiendas arveid tema endaga.

See Kingi eksitus ei vähenda sugugi tema panust võitlusesse rassismi vastu. USA kommunistide avalduses öeldakse:

«Dr. King pühendas end võitlusele vabaduse eest — mitte ainult neegrite, vaid kõigi inimeste vabaduse eest. Ta aitas kaasa rahvusteadvuse ärkamisele. Ta seisis rassismi

kaotamise eest võitlejate suure, järjest kasvava armee eesotsas. Ta võitles täielikult võrdõiguslikkuse eest. Ta oli kirglik rahuvõitleja ja püüdis teha lõppu kuritegelikule sõjale vietnami rahva vastu.»

King oli arvamusel, et rassiprobleemi on Ameerikas võimatu lahendada ilma «ameerika ühiskonna kogu struktuuri radikaalse ümberkorraldamiseta». Ta peab lahti saama mitte ainult rassismist, vaid ka vaesusest. Majandus tuleb orienteerida mitte omandi ja kasumi, vaid tarbija järgi. Ameerika ühiskond peab vabanema militarismist. «Miks kontrollime enesekindlalt kogu maailma, selle asemel et luua kord oma enda kodus?» küsis King.

Kingi tegevus väljus oma maa piiridest. Ta mõistis rassismi hukka kõikjal, kus nägi selle ilminguid. Ta rõhutas, et rassism saab teistes maades, näiteks Lõuna-Aafrikas «eksisteerida tänu Ühendriikide ja Inglismaa majanduspoliitikale. Skandaalsel kombel ei räägita meile midagi 700 miljoni dollari suurusest ameerika kapitalimahutusest, mis peab ülal apartheidisüsteemi, rääkimata miljarditest dollaritest Aafrika kaubanduses ja sõjalistes liitudes, mida toetatakse kommunistmivastase võitluse efektkäandel.»

King arvustas USA «jätkuvat seost rassismi ja ekspluatsiooniga kogu maailmas». Ta mõistis hukka ameerika korporatsioonide peremehetsemist Ladina-Ameerikas. «Siin,» ütles ta, «põrkame me kokku rassismiga selle peenes neokolonialismi vormis.»

King mõistis selgesti Ameerika välispoliitika sellise iseloomu peapõhjuse — Ameerika monopolide huvide kajasdamist ja kaitsmist. Asi seisab selles, ütles King, et Ameerika «ei soovi loovutada privileege ega rahuldust, mis tulenevad tohutuid kasumeid andvatest kapitalimahutustest välismaal ...

Kui aga masinaid, kasumit ja omandiõigust peetakse inimestest tähtsamaks, muutub rassismi, raha ja militarismi kolmepäine hüdra kõikvõimsaks.»

Ametliku Ameerika esindajad, sealhulgas president Johnson, on vaesusele korduvalt sõda kuulutanud, võtnud vastu kodanikuõiguste seadusi, kutsunud üles kannatlikkusele, andnud suuresõnalisi lubadusi segregatsiooni väljajuurimiseks. Viimast korda tehti seda 8. aprillil 1968, juba pärast Kingi tapmist.

Ometi pole orjuse kaotamisest möödunud sajand neegrite olukorda põhjalikke muudatusi toonud. Andnud neile vabaduse, püüdis ameerika kodanlus, nagu märkis V. I. Lenin, «teha kõik võimaliku ja võimatu neegrite kõige häbitumaks ja alatumaks ikestamiseks».

Sotsiaalne kord, mis sünnitab kasusaamise ja kuritegevuse, vihkamise ja vägivalda kultuse, ei ole võimeline kaotama rassismi presidendi läkituste abil. Seepärast kõlas Ameerika valitseva eliidi karmi hukkamõistuna USA Kommunistliku Partei peasekretäri Gus Halli avaldus Martin Luther Kingi tapmise puhul.

«Tema mörvar on rassism.

Rassism andis oma kõige alatuma hoobi.

Rassism laskis läbi Ameerika kõige kuulsama poja südame.

Rassism tungis nurga tagant kallale Ameerika kõige vappramale võitlejale vabaduse, õigluse, demokraafia ja vendluse eest.

Just nimelt rassism tappis Martin Luther Kingi. Kõik head sõnad, tunnustus- ja kaastundeavaldused on mõttetu pilge ning silmakirjatsemine, kui mörvaril rassismil lastakse meie maal vabalt ringi hulkuda.

Et austada Kingi mälestust, tuleb viivitamatult kaotada rassistlik diskrimineerimissüsteem.

Et austada Kingi, on vaja kõik Ameerika neegrite suhtes praktiseeritava diskrimineerimise ja segregatsiooni jäljed, kõik niisugused aktid välja juurida, kaotada ja siluda.

See on kõikide ameeriklaste leinapäev.

Valgetel ameeriklastel on see häbipäev.»

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon kuulutas 1968. aasta rahvusvaheliseks inimõiguste aastaks, et tähistada Inimõiguste ülddeklaratsiooni vastuvõtmist ÜRO poolt täpselt kakskümmend aastat tagasi.

«Kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuses ja õigustes,» öeldakse selles.

«Igal inimesel peavad olema kõik õigused ja kõik vabadused, mida kuulutab käesolev deklaratsioon, tegemata mingit vahet rassi, nahavärvuse, soo, keele, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, varandusliku või muu seisundi alusel.

Igal inimesel on õigus elule, vabadusele ja isikupuutumatusele.»

Kõik, kellele on kallid humaansuse ja seaduslikkuse kõrged printsiibid, järgivad seda deklaratsiooni pühalikult.

Kirjutanud sellele alla, kohustusid ka Ühendriigid nende põhimõtete järgi käima.

Ent Ameerika neegerelanikkonna «õigused» ja «vabadused» kujutavad endast deklaratsiooni üle irvitamist, väljakutset Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile.

See on õigus ja vabadus olla «teise sordi kodanik».

See on õigus ja vabadus olla ekspluateeritav.

See on õigus ja vabadus nälgida.

See on õigus ja vabadus surra haigustesse lapseas.

See on õigus ja vabadus elada geto urgastes koos seal võimutsevate rottidega.

See on õigus ja vabadus käia ringi töötuna.

See on õigus ja vabadus taluda solvanguid ja alandust.

See on õigus ja vabadus olla kõrvaldatud valimiskasti juurest.

See on õigus ja vabadus saada maha lastud.

Martin Luther Kingi mõrvamine läheb meie planeedi ajalukku kui rassistliku Ameerika jultunud väljakutse humanismile, inimlikkusele, lootustele.

TERVE SAJAND HILJEM

See nimekiri pole täielik. Rassismiohvrite täpset arvu ei suudaks määrata ka Ühendriikide kõige vilunudad statistikud, isegi kui nad seda tahaksid, — nii palju on rassistide kuritegusid maetud katte alla, mis on põimitud kukluksklanlaste vaikimisvandest ja ärakohutatud neegrikogukondade hirmust. See nimekiri on Ameerika inimvärdjate, kogu Ühendriikide sotsiaalse korra humanismivastaste kohutavate kuritegude verine kalender. See algab 1963. aastaga sellepärast, et tol aastal täitus sajand päevast, mil kaotati orjus ja Ühendriikide valged ning mustanahalised kodanikud kuulutati võrdseteks.

Aprill 1963

Lasuga pähe tapeti ühel Alabama maanteel postiljon William Moore Baltimore'ist, kui ta sooritas protestimarssi segregatsiooni vastu.

Juuni 1963

Lasuga selga tapeti rassistlike gangsterite poolt Jacksonis Värvilise Elanikkonna Progressile Kaasaaitamise Rahvusliku Assotsiatsiooni Mississipi osakonna 37-aastane sekretär Medgar Evers. Mõrvar Beckwit ei kandnud mingit karistust.

September 1963

Neegrikirikus Birminghamis tappis pommiplahvatus neli tütarlast: 11-aastase Denise Maccaire'i ja 14-aastased Cynthia Wesley, Carolla Romertsoni ja May Collins. 23 inimest sai haavata. Kurjategijaid karistati (mõni kuu vanglat tingimisi)... dünamiidi ebaseadusliku hoidmise pärast.

Samal päeval hukkus ühel Birminghami tänaval politseiniku kuulist 16-aastane Johnny Robinson, äärelinnas sai surma 13-aastane Virgil Wair.

20-aastane Birminghami elanik John Coley lasti maha neegerjurist Shore' maja õhkulaskmise puhul korraldatud protestidemonstratsiooni ajal. Mõrvar jäi leidmata.

Aprill 1964

Statesville'is (Põhja-Carolina) tapeti 47-aastane kindlustusagent neeger Benjamin Carlton. Ta oli seadnud oma kandidatuuri üles munitsipalteedivalimistel Eiredelli krahvkonnas.

Juuni 1964

Tapeti metsikult aktiivsed neegrife õiguste eest võitlejad Andrew Goodman, Michael Schwerner ja

James Chaney. Enamik mõrva kaasosalisi mõisteti õigeks.

Clevelandis (Ohio) lõmastas buldooser ainult valgetele mõeldud kooli ehitusplatsi piketeeriva Bruce Clanderi.

Juuli 1964

New Yorgi politsei laskis maha 15-aastase neegerõpilase James Powelli. Mõrv kutsus Harleemis välja rahutused, kus sai surma veel üks neeger ja haavata sadakond inimest.

Oma auto rooli taga tapeti neeger kolonelleitnant Lemwell Penn, kui ta pöördus Washingtoni tagasi asjaajamiselt Georgias.

November 1964

Neeger Albert Ragley tapeti, kui ta viibis oma sõprade juures külas. Detektiiv väitis, et oli pidanud teda sissemurdjaks.

Jaanuar 1965

Camdeni linnas (Alabama) tappis valge farmer 32-aastase neegri puusepp David Callstoni, kui see protesteeris oma auto tahtliku vigastamise vastu.

Veebruar 1965

Marioni linnas (Alabama) toimunud demonstratsioonist osavõtja 26-aastase Jimmy Lee Jacksoni laskis kohvikus maha sõjaväestatud maanteeteenistuse valvesalklane, kes jäi karistamata.

Märts 1965

Benjamin Louis, kes ägeda poliitilise võitluse tulemusena valiti ühele kohtunikukohtadest Chicagos, tapeti oma kabinetis laskudega kuklasse. Enne arveteõiendamist panid kurjategijad tal käed raudu. Mõrvareid ei leitud.

Märts 1965

Selmas (Alabama) suri metsiku peksmise tagajärjel Bostoni vaimulik, nelja lapse isa James Ribb. Rassistid purustasid tal pea. Kohtus mõisteti mõrvarid õigeks.

Revolvrilaskudega tapeti Selma — Montgomery vabadusretkest osavõtja, viie lapse ema 39-aastane valge naine Viola Liuzo.

Ümberlükkamatutest tõenditest hoolimata lange-

tas kohus mõrvarile kukluksklanlasele Wilkinsile õigeksmõistva otsuse.

Šerifiabi Coleman laskis maha kodanikuõiguste eest peetava võitluse aktivisti 26-aastase John Danieli. Sama Coleman haavas raskesti seljast Chicago võimalikku Richard Morrisrow'd. Kohtuotsus oli: mitte süüdi.

Juuni 1965

Kukluksklanlased tapsid šerifi asetäitja neeger Moore'i (Louisiana). 18-aastane puuvillakorjaja Fred Thomas peksti poolsurnuks ja viidi siis autoga Greenwoodi (Mississippi) neegerelanikkonnale hoiatuseks, et nad ei registreeriks end vallijate nimekirjadesse. Kukluksklanlastest mõrvarid jäid karistamata.

August 1965

35 inimest sai surma Watts'i ülestõusu ajal Los Angeleses.

Jaanuar 1966

Kahe lasuga näkku tapeti Tuskinge'i linna (Alabama) instituudi segregatsioonivastase võitluse komitee esimees Samuel Young. Mõrvar mõisteti õigeks, sest ta tegutsenud «enesekaitseks».

Vebruar 1966

Kukluksklanlaste poolt süüdatud majas saadud põletushaavadesse suri Vernon Damer, Värvilise Elanikkonna Progressile Kaasaaitamise Rahvusliku Assotsiatsiooni Huttisbergi osakonna sekretär.

Mai 1966

Politseinik Gerald Bow tappis Watts'i elaniku neeger Leonardo Deadwilleri «lubamatu kiirusega» sõitmise eest. Mõrvar mõisteti õigeks.

Juuli 1966

Haavati seljast neeger James Meredithi, kellest 1962. aastal sai Mississipi osariigi ülikooli esimene mustanahaline üliõpilane.

Ta oli läinud protestimarsile mööda osariiki, et ohutada Mississipi terroriseeritud neegreid võitlusele kodanikuõiguste eest.

Juuli 1967

26 inimest tapeti ülestõusu ajal Newarkis.
41 inimest tapeti kehvikute ülestõusu ajal Detroitis.

Veebruar 1968

Natचेzi linnas (Mississippi) hukkus veoautosse pandud pommi plahvatamisel Värvilise Elanikkonna Progressile Kaasaaitamise Rahvusliku Assotsiatsiooni kohaliku komitee kassiir Warlest Jackson.

Märts 1968

Memphise prahivedajate streigi ajal toimunud kokkupõrkel politseiga tapeti neegrinooruk Larry Paine.

4. aprill 1968

Tapeti Martin Luther King.

Aprill 1968

Ligi 50 inimest hukkus Martin Luther Kingi tapmisele järgnenud rahutuste ajal. Üle 2500 inimese sai haavata, neist 1166 Ühendriikide pealinnas Washingtonis. Üle 2800 inimese arreteeriti, neist 7370 Washingtonis. Neegrirahufusi maha suruma paisati 6900 sõdurit ja ohvitseri.

Mai 1968

Politsei tappis Salisburys (Maryland) «pögenemiskatsel» neegrinooruk Daniel Henry.

Juuli 1968

Clevelandis (Ohio) sai neegrite rahutuste ajal kokkupõrkel politseiga surma 10 inimest, 6 neist olid neegrid. 20 inimest haavati, mitukümmend arreteeriti.

August 1968

Little Rocki vanglas (Arkansas) suri metsiku peksu tagajärjel 18-aastane neeger Curtis Ingram. Linna kohtu hoone juurde tema mälestust austama tulnud sadade inimeste pihta avas politsei tule. Veel üks noormees sai surma.

9. november 1968

Martin Luther Kingi võitluskaaslane Charles Billups leiti Chicagos oma autost mahalastuna.

Jaanuvar 1969

Seattle'is (Washington) tapeti kohaliku neegriorganisatsiooni linnaliiga juht Edwin Batt. Surmavüssilask tabas teda, kui ta koputamise peale avas oma maja ukse. Batti naaber nägi autoga pögenemas kaht valget noorukit, kellest ühel oli käes vintpüss. Mõrvarite jälgi pole avastatud.

NÕUKOGUDE AVALIKKUSE NIMEL

«Lõuna Kristliku Juhtimise Konverentsile» (USA, Atlanta), Vietnami-sõja lõpetamisele kutsuvale rahvuslikule komiteele (New York) ja teistele USA demokraatlikele organisatsioonidele.

Nõukogude rahupooldajate südamed on täidetud valust ja nõrdimusest seoses Ameerika reaktsiooni uue, koletu kuritööga — ameerika rahva väljajapaistva poja, Nobeli rahupreemia laureaadi Martin Luther Kingi alatu mõrvamisega, kes andis oma elu võrdsuse, õigluse ja rahu ideaalide eest.

Martin Luther Kingi näol kaotas maailma üldsus ühe Ühendriikides sõja vastu ja kodanikuõiguste eest peetava võitluse juhtidest, kellel jätkus kodanikujulgust rääkida täiel häälel Ameerika valitsuse praeguse kursi hukatuslikkusest. Hea tahtega inimesed peavad meeles tema sõnu, et igaüks, kelle südametunnistus ei ole veel surnud, peab protesteerima ebainimliku Vietnami-sõja vastu, mis külvab surma ja täidab ameerika rahva hinge vihkamise ja vägivalla mürgiga. Ta kutsus rahu- ja kodanikuõiguste liikumisest osavõtjaid väsimatult üles ühendama jõupingutusi, et kindlustada rahu kogu maailmas.

Nõukogude rahupooldajad on koos ameerika rahvaga leinas inimese traagilise hukkamise puhul, kes kehasendas Ameerika südametunnistust. Andke proua Kingile ja perekonnale edasi meie sügav kaastunne.

**Nõukogude Rahukaitsekomitee nimel
Nikolai Tihhonov, Aleksandr Korneitšuk,
Juri Žukov, Viktor Tšhikvadze, Jevgeni
Fjodorov, Vladimir Kovanov, Boriss
Polevoi, Alla Massevitš, Sergei Gerasimov,
Mihhail Kotov, Olga Tuganova.**

*

Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu avaldab töölisklassi, kõigi nõukogude töötajate nimel raevukat protesti ameerika rahva ustava poja, mehise rahu-, ameerika töötajate sotsiaalsete õiguste ja USA neegerelanikkonna kodanikuvabaduste eest võitleja dr. Martin Luther Kingi kuritegeliku mõrvamise puhul.

Martin Luther Kingi mõrvamine kutsus välja kõigi hea tahtega inimeste sügava pahameele kogu maailmas. See mõrv sai võimalikuks üksnes tänu sellele, et USA-s tallatakse karistamatult jalge alla demokraatlike vabadusi, lubatakse teotada värvilise elanikkonna väarikust, tema inimõigusi.

Nõukogude töölised ja teenistujad häbimärgistavad ameerika rassis-
tide uut kuritegu ja avaldavad vennalikku solidaarsust Ühendriikide
neegerelanikkonnaga, kes võitleb Ameerika progressiivsete jõudude
toetusel oma kodanikuõiguste, vabaduse, demokraatia ja parema elu
eest.

Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu

*

Sügava pahameelega võttis nõukogude noorsugu vastu teate Amee-
rika reaktsiooni uuest kuritööst. 4. aprillil tapeti alatult USA neeger-
elanikkonna kodanikuõiguste liikumise tunnustatud juht, silmapaiste-
võitleja rahu eest, Ameerika Vietnami-agressiooni lõpetamise eest,
ühiskonnategelane vaimulik Martin Luther King.

Rassistide uus kuritegu sai võimalikuks fašistlike löömameeste ilmse
mahitamise tõttu valitsevate ringkondade poolt, kes kasutavad neid sel-
leks, et suruda maha maa progressiivsete jõudude võitlust demokraat-
liku Ameerika eest ning USA imperialistliku ja agressiivse poliitika
vastu.

Me mõistame Ameerika reaktsiooni kuritöö karmilt hukka ja avaldame
täielikku toetust ameerika rahva ja noorsoo progressiivsetele jõududele,
kes astuvad välja USA-s valitseva rassilise diskrimineerimise vastu ja
Vietnami-sõja viivitamatu lõpetamise eest ning keda Martin Luther Kingi
hukkumise näol tabas raske kaotus.

**NSV Liidu Noorsoo-organisatsioonide
Komitee ja NSV Liidu Üliõpilasnõukogu**

24 kop.

A-307

76 008

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00447519 2